

TALLINNA PRANTSUSE LÜTSEUM

KADI KRISTINA LAINE

MATTI PIIRIMAA BIOGRAAFIA

Juhendaja: Helena Stern-Kopra

Sissejuhatus

Käesoleva praktilise töö eesmärk on koguda infot minu vanaisa Matti Piirimaa kohta, et koostada biograafia, mis annaks täpsema ülevaate tema lapsepõlvest, kooliteest, pereringist, õpetaja- ja direktoriaastatest, tööst haridusministri asetäitjana ning kujunemisest tõlkijaks. Idee tekkis pärast mitmeid perekondlikke koosviibimisi ja suuremaid suguvõsa kokkutulekuid, kus vanaisa Matti alati suurepärase mälu ja esinemisoskusega oma noorusest on jutustanud ja ka juba kuuldud lood huvitavaks muutnud. On oluline, et järeltulevatel põlvedel oleks teadmisi esivanemate kui oma perekonna kui ka rahva kultuurikandjate kohta. Varasemast eluolust annavad ülevaate küll raamatud, filmid ja ka koolitunnid, kuid kellegi vahetute kogemuste ja mälestuste kuulamine ning kirjapanemine aitab luua tõetruuma ettekujutuse. Mineviku tundmine on tähtis, et saada teada, kuidas on käitunud esivanemad erinevates olukordades, kuidas üles ehitada ühe eluvaldkonna karjääri algusest lõpuni, õppida nende vigadest ja hoida elus suguvõsa ajalugu.

Töö õnnestumise eelduseks pean algteadmisi biograafiast kui žanrist. Uurin, mida kujutab endast eluloo kirjapanemine, kuidas liigitatakse biograafiaid ning annan lühiülevaate selle žanri ajaloost. Eesmärkidest tulenevalt koosneb töö kahest osast: teoreetilisest ja praktilisest. Teoreetilises osas toetun peamiselt Catherine Neal Parke'i teosele „Biography: Writing Lives“ ning Ruth Hinrikuse ja Tiina Kirsi teosele „Elust elulooks: kuidas kirjutada elulugu – näited ja näpunäited“. Biograafias tuginen vanaisa enda kirja pandud ja ka suuliselt jutustatud mälestustele ning Matti Piirimaa seisukohti kirjeldavatele artiklitele. Lisaks aitavad vanaisast tõetruumat ja mitmekesisemat tervikpilti luua tuttavate arvamused ning meenutused, mida samuti oma töös kasutan.

Täna kõik, kes saatsid mulle oma mälestusi seoses vanaisaga ja aitasid sellega kaasa töö valmimisele: Reet Pikkpõld, Karin Suursalu, Kaspar Martin Suursalu, Evi Laido, Riina Rohtung ja Väino Rajangu. Lisaks olen väga tänulik oma juhendaja Helena Stern-Koprale, kes vastas alati agaralt kõigile küsimustele ja andis mulle kasulikke näpunäiteid, ning eelkõige vanaisa Mattile, kes toetas mind igati ja jagas ka omapoolseid ideid.

Sisukord

Sissejuhatus	1
1. Kirjanduse ülevaade	3
1.1. Biograafia – mis see on?	3
1.2. Biograafiate liigitus	3
1.3. Kuidas biograafiat koostada	5
1.4. Lühiülevaade biograafia ajaloost	8
2. Tööprotsessi kirjeldus	12
Elulugu – Matti Piirimaa	14
Eessõna.....	15
1. Esivanemad.....	16
2. Lapsepõlv	17
2.1. Linnaelu.....	17
2.2. Poistetembud	18
2.3. Sõda ja hirm	19
3. Kooliaastad.....	19
3.1. Algkool	19
3.2. Keskkool.....	25
3.3. Kõrgkool	28
4. Rakvere Internaatkool.....	32
5. Rakvere 3. Keskkool.....	34
6. Pedagoogiliste seisukohtade kujunemine haridusministri asetäitjana	37
7. Perering	39
8. Tõlkimine	40
9. Tuttavate meenutused	42
Tõlgitud raamatute nimekiri	45
Kokkuvõte.....	54
Kasutatud materjalid	55
Lisad.....	57
Lisa 1: Matti Piirimaa – mälumängumeister.....	57
Lisa 2: Matti Piirimaa õpilaste silmade läbi 1973. aasta õpetajate päeval	58
Lisa 3: Matti Piirimaa esinemas Rakvere Reaalgümnaasiumi 40. juubelil.....	59
Lisa 4: Matti Piirimaa oma portreega.....	60

1. Kirjanduse ülevaade

1.1. Biograafia – mis see on?

Sõnad biograafia ja biograaf tulevad kreekakeelsetest sõnadest *bios* – elu ja *graphien* – kirjutama, kuid neid ei võetud ametlikult kasutusele enne 17. sajandit. Elulugude kirjapanemine sai aga alguse mõned tuhanded aastad tagasi Vana-Egiptuses, 3. aastatuhandel eKr. Kõige varasemaid mõjukate inimeste mälestuste kogujaid inspireeris ja innustas vahetu ning kauakestva kuulsuse iha. (Parke 2002: 1)

Biograafia on kirjandusliik, mida iseloomustab definitsioonide paljusus. Eesti Entsüklopeedia defineerib sõna „biograafia“ nii: elulookirjeldus, elulugu; isiku elukäigu, enamasti ka sisemise arengu kirjeldus (Eesti Entsüklopeedia kodulehekülg). Encyclopedia Britannica aga käsitleb biograafiat kui väljamõeldiste vaba kirjandusvormi, mille subjektiks on indiviidi elu (Encyclopedia Britannica kodulehekülg). Rutt Hinrikuse järgi on elulugu jutustus, mis koosneb arvukatest väikestest lugudest, nii nagu elu koosneb sündmustest, mis üheskoos moodustavad suure loo (Hinrikus, Kirss 2010: 13).

Biograafia on žanr, mis toetub olemasolevatele allikmaterjalidele ning kirjeldab inimese elukäiku, läbielamisi ja nii välimist kui ka sisemist arengut kolmanda isiku vaatepunktist, jäädes samal ajal võimalikult objektiivseks. Elulood on ka olulised allikad ajaloolastele, sest inimeste, asjade, ümbruse ja sündmuste kirjeldused aitavad neil luua värvikamat pilti teatud ajastu eluolust. „Elulood üheskoos moodustavad suure osa ajaloost.“ (Ibid.: 13)

1.2. Biograafiate liigitus

Biograafiate üldkehtivat liigitusalust ei ole veel loodud. Eluloo kirjapanemise viise on palju; need võivad ka väga lihtsalt üksteisega sulanduda. Üks jaotusi liigitab biograafiad kaheks: isiklike teadmiste põhjal kirja pandud elulood ning uuringu põhjal kirjutatud biograafiad. (Encyclopedia Britannica kodulehekülg) Mitmed allikad klassifitseerivad aga biograafiaid erinevalt. Sageli ei pruugi nimetused kattuda, kuid sisuliselt võib olla tegu sarnase biograafia liigiga.

Rõhutamaks, et „biograafia“ pole vaid ühetähenduslik mõiste, pakub Catherine Neal Parke'i „Biography: Writing Lives“ kaks liigitusalust. Esimesena Erling A. Ericksoni versiooni, mis põhineb tema seisukohtadel teoses „Biography“:

- 1) populaarne biograafia – kirjeldab kuulsuste (filmistaaride, sporditähtede jm) elu saavutusi;
- 2) ajalooline biograafia – rõhutab ajalooliste isikute mõju oma ajastule;
- 3) ilukirjanduslik biograafia – taasloob autori elu ja isiksuse, üritades selgitada tema talenti ning vahel tõlgendada ja hinnata tema loomingut;
- 4) teatmeline biograafia – koosneb väljapaistvate persoonide suhteliselt lühidatest kirjetest nende ameti, märkimisväärsete saavutuste ning nende elude geograafiliste ja kronoloogiliste pidepunktide kohta tähestikulises järjekorras;
- 5) fiktiivne biograafia – võtab aluseks tõeliste inimeste ja sündmuste faktilise materjali ning arendab seda, kasutades väljamõeldud jutustamislaadi.

Teisena on Parke oma teoses välja toonud James Lowry Cliffordi liigituse, mis defineerib erinevad biograafiad detailsemalt kirjaniku vaatepunktist:

- 1) objektiivne biograafia – üritab vähendada subjektiivseid valikuid, kuid ei saa neid täielikult minetada, sest juba andmete järjestamine hõlmab isiklike otsuseid;
- 2) akadeemilis-ajalooline biograafia – kasutab valitud fakte kronoloogilises järjekorras, kajastades veidi ajaloolist tausta;
- 3) viimistletud keelekasutusega biograafia – esitab kõik materjalid võimalikult elavalt ja huvitavalt, muutmata ja lisamata fakte;
- 4) jutustav biograafia – esitab kogutud andmed ladusa jutustusena fakte lisamata, vormilt peaaegu ilukirjanduslik;
- 5) fiktiivne biograafia – toetub teisejärgulistele allikatele ja kohtleb indiviidi elu nagu romaanikirjanik oma tegelast, omalt poolt fakte lisades ja välja mõeldes. (Parke 2002: 29)

Encyclopedia Britannica liigitab järgmiselt:

- 1) teatmeline ehk referatiivne biograafia – kirjeldab elu valitud faktide põhjal, esitab tavaliselt kronoloogilises järjekorras isikuga seotud ülestähendused, faktid, dokumendid jm;
- 2) kriitiline biograafia – kasutab väga hoolikat uuringut; allikad on märkustes täpselt välja toodud, järeldused ja oletused on nõuetekohaselt märgistatud, väljamõeldised ja allikmaterjalidega manipuleerimine on keelatud; kirjeldab elu kronoloogilises järjekorras, eesmärgiks on hinnata ka isiku loomingut;
- 3) standardbiograafia – kasutades kirjanduslikke meetodeid, mis ei moonuta tõde, püüab muuta ülestähendused ja faktid eluliseks, loob isiku portree seikluste põhjal tema elus;

- 4) tõlgendav biograafia – ei leiuta allikmaterjale, kuid manipuleerib nendega üsna vabalt, tõlgendab neid vastavalt arukusele, mis tuleneb põhjalikust uuringust; eesmärgiks on avaldada isiku elu nii värvikalt kui võimalik;
- 5) väljamõeldud jutustamislaadi sisaldav biograafia – allikmaterjalid, stseenid ja vestlused on vabalt välja mõeldud; sõltub peaaegu täielikult teisejärgulistest allikatest ning pealiskaudsest uuringust;
- 6) fiktiivne biograafia – ei püüagi matkida tõelisi biograafiaid; pigem on tegemist loova (kujutlusvõimerohke, fantaasiarikka) elulookirjeldusega, juhul kui ehtsa biograafia kirjutamiseks pole piisavalt materjali;
- 7) eriotstarbeline biograafia – kujunenud teiste huvide väljendusviisiks: propaganda või skandaalse paljastuse eesmärgil kirjutatud haltuura, isiku vestluste põhjal loodud reklaamivad jutustused ajalehtedes, kampaaniate jaoks kirjutatud biograafiad, inimeste valgustamiseks ja harimiseks mõeldud pühakute elulood jm. (Encyclopedia Britannica kodulehekülg)

Eesti Entsüklopeedia eristab teaduslikku, teatmelist ja ilukirjanduslikku biograafiat, mille definitsioonid kattuvad osaliselt Parke'i „Biography: Writing Lives“ seletustega (Eesti Entsüklopeedia kodulehekülg). Teatmelisele ja ilukirjanduslikule biograafiale sobivad nii Parke'i kui ka Encyclopedia Britannica pakutud definitsioonid. Teaduslik biograafia on antud liigituste põhjal kõige lähemal Parke'i teatmelisele biograafiale, kuid kirjeldab teadlaste elu, õpinguid, nende saavutusi ja läbimurdeid teaduses jne.

Töö autori vanaisa Matti Piirimaa biograafia on kombinatsioon teatmelisest ja standardbiograafiast. Töö annab ülevaate tema elukäigust, alustades andmetest esivanemate kohta ja lõpetades tõlkija ning vanaisarolli kirjeldustega, sealhulgas märkimisväärsematest saavutustest, sisemisest arengust ja meeldejäävamatest seikadest. Antud biograafia ei taotle ilukirjanduslikku viimistlust. Eeskujuks ja inspiratsiooniks oli Väino Rajangu autobiograafia „Tagasivaade möödunule“, mille puhul on samuti tegemist teatmelise ja standardbiograafia kombinatsiooniga.

1.3. Kuidas biograafiat koostada

Kellegi eluloo kirjutamine võib alguses tunduda pea ees tundmatus kohas vette hüppamisena. Kunagi ei saa täpselt öelda, kui palju õnnestub kokku koguda allikmaterjale, kui palju sellest on kasutus- ja avaldamiskõlblik ja kas lõpp-produkt lugejale huvi pakub.

„Elust elulooks. Kuidas kirjutada elulugu – näiteid ja näpunäiteid“ üks autoritest Rutt Hinrikus aga kinnitab: „Elust kirjutamiseks ei ole üht ja ainust retsepti.“ (Hinrikus, Kirss 2010: 12)

„Elulool on palju esinemisvorme, kuid puuduvad kindlad reeglid, nii nagu ei ole võimalik lõpuni reeglistada ka elu,“ väidab Hinrikus (Ibid.: 12). Igaüks võib valida endale sobiva, vastavalt oma võimetele ja kogemusele. Rohkem mänguruumi on ilmselt autobiograafia koostajatel, sest endast kirjutades saab ise otsustada, millest rääkida ja millest mitte. Kellestki teisest kirjutades peab arvestama biograafia subjekti soovidega, mida ta tahab ja nõustub enda kohta avaldama. Juhul kui inimene, kelle kohta biograafiat koostatakse, ei ole enam elus, saab biograaf teha faktide hulgast oma valiku ja tõsta rohkem esile neid, mis sobivad paremini teose rõhuasetuse ja väljendusviisiga (Ibid.: 205).

Biograafi üheks oluliseks eesmärgiks on säilitada tasakaal subjektiivse ja objektiivse vahel (Ibid.: 205). Kuna biograaf valib ise teatud juhtudel avaldamiseks sobivad faktid välja, ei ole võimalik jääda täiesti objektiivseks. Subjektiivsuse vältimine on raske ka juhul, kui elulookirjutaja on biograafia aluseks oleva inimese perekonnaliige või sõber. Enamasti tahetakse ju näidata lähedast võimalikult heas valguses, mistõttu võib isiksuse hämaram pool varju jääda. Samas mida paremini biograaf inimest tunneb ja mida rohkem temaga suhtleb, seda tõetruuma portree suudab ta luua. Ka Parke kirjutab: „Biograafi ja biograafia aluseks oleva isiku häid omavahelisi tutvus- ja suhtlussidemeid peetakse oluliseks ning lausa hädavajalikuks eluloo kirjutamisel. Näiteks Uue Testamendi nelja evangeeliumi võimsus ja usaldusväärsus tuleneb sellest, et nende autoriteks peetakse mehi, kes tundsid isiklikult Jeesust. Renessansiajastul uskus William Roper, et olles elanud rohkem kui 15 aastat Thomas More'i majas tema väimehena, on ta piisavalt pädev kirja panemaks More'i elulugu.“ (Parke 2002: 3-4)

Tiina Kirsi järgi on alguses oluline kirjutada toorelt, tsenseerimata, isegi poolikute lausetega. Põhiline on kuulata oma sisemist häält ning mitte hinnata ega kritiseerida tulemust. Kirss kirjutab, et alguses ei tarvitse eriti pead murda suure struktuuri või plaani loomise üle, vaid proovida kätt ja teha katsetusi. (Hinrikus, Kirss 2010: 206-207)

Eluloo koostamisel on oluline kirjutise koe mõistmine, mille moodustavad üksteisega põimitult kolm põhilist kirjutamislaadi, mis Kirsi sõnul on jutustamine, kirjeldamine ja iseloomustamine. „Jutustus keskendub sündmustele, toob esile midagi huvitavat, rabavat, rõõmsat, kurba, mis juhtus – olgu see midagi suurest ajaloost, mis määras teatud ajaks igapäevase elu edaspidise käigu, või perekondlikust valdkonnast.“ Mingi koha, miljöö, maastiku, asjade, riiete, toidu jm kirjeldamiseks on vajalik kõigi viie meelega panemine. Mälusalves hoiul olevast üldmuljest detailideni – kirjelduse hingeni jõudmine vajab

harjutamist ja sihipärast meelte keskendumist. „Kirjelduses on oluline detail ja tihedus.“ Inimese, tema välimuse, loomuse ja käitumise iseloomustamisel on samuti suur osatähtsus detailidel. (Hinrikus, Kirss 2010: 206-207, 213)

Kirjutise laiema struktuuri mõistmiseks soovitab Kirss koostada eluloos kajastatavate teemade mõttekaardi või itineraariumi ehk skeemi, kuhu on märgitud biograafia peategelase jaoks olulised kohanimed. Teemade ja kohtade vahel nooli ning jooni tõmmates saab luua seoseid, näha, kuidas on kulgenud inimese teekond, ja ehitada just selle alusel üles biograafia. (Ibid.: 235-236)

Kui mingi hulk mälestusi ja seiku on kokku kogutud, tuleks mõelda, kuidas neid omavahel siduda ning milline saab olema biograafia n-ö selgroog. Kirsi meelest võib elulugu üles ehitada vähemalt kolme erinevat moodi: kronoloogiliselt ehk süstemaatiliselt; võrgustikuna, mille pidepunktideks on biograafia peategelase suguvõsa, lähikond, olulised inimesed, koduküla inimesed ja paikkonna ajalugu tema eluaja jooksul; või lapitekina oluliste sündmuste ümber, mis võimaldab mälestusi ka ümber paigutada. Samas lisab ta, et sageli on juhtmotiiviks hoopis teekond, mis kajastab elu olulisemaid pöördepunkte, katkestusi, kõrvalepõikeid ja eksimisi. (Ibid.: 242-243) Viimasele seisukohale toetub ka käsesolev töö.

Valminud biograafia jääb tavaliselt järeltulijate kätte ja kandub nii suguvõsas põlvest põlve edasi, et kõik saaksid aimu oma esivanematest ja nende kunagisest eluolust. Just see ongi käsesoleva töö olulisim eesmärk. „Seejuures tuleks mõelda kindlasti ka tagatiseksemplari peale ja jätta üks eksemplar hoiule mõnda mäluasutusse – eelistatavalt muuseumi või arhiivi, kus elulugudega tegeldakse. Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolisse arhiivi on koos Ühendusega Eesti Elulood kogutud eluloolisi mälestusi juba parkümmend aastat. Suur mälestuste kogu on ka Eesti Rahva Muuseumis.“ (Hinrikus, Kirss 2010: 248)

Käesoleva töö autor on arvestanud ka järgmiste nõuannetega biograafia koostamiseks:

- 1) Kirjutamisharjumuse tekitamiseks kirjutada samas kohas ja määrata endale kirjutamiseks päevanorm;
- 2) Soojenduseks proovida „vaba kirjutamist“ ehk kirjutada viis minutit oma uitmõtteid – kõike, mis pähe tuleb nagu jooksva lindil;
- 3) Mitte kalduda teemast kõrvale ega kritiseerida valitsust, hukkaläinud noorust jne;
- 4) Alustada eelmisel korral kirjutatud teksti ülelugemisest, mis soodustab keskendumist, võimaldab parandada sõnastust ja täiendada teksti ning saada n-ö kirjutamislainele, et jätkata kohast, kus kirjutamine pooleli jäi;
- 5) Teksti täiendamisel jälgida kronoloogiat ja teksti sisu, et juurdekirjutatu eelnevaga sobiks;
- 6) Anda biograafia lugeda mõnele võõramale inimesele, et näha, kas sündmused on ka teistele arusaadavad. (Ibid.: 234-235, 252)

1.4. Lühiülevaade biograafia ajaloost

Varaseimad teadaolevad elude ülestähendused pärinevad Vana-Egiptusest. Oma olemuselt ülistasid need vaarao dünastiavõimu järjepidevust. Vaatamata sellele, et ülestähendused on kirjutatud minavormis, on need üldised iseloomustused, mitte isiklikud arvamused. Elude kirjapanekud levisid ka Babülooniassa ja hiljem Assüüriassa, kus need arenesid välja kroonikateks, milles hakati jälgima sündmuste ajalist järgnevust. Tahe ülistada, mälestada ja igaveseks talletada eluhetki on siiaani üks peamisi motive elulugude kirjutamiseks. (Parke 2002: 1-2)

Õitsvad biograafilised traditsioonid tekkisid klassikalise ajajärgu Kreekas ja Roomas. Väljapaistvate riigimeeste ja kindralite kirjeldused ilmusid Kreekas Herodotose, Thukydidese, Xenophoni ja Polybiuse ajaloolistes kirjutistes ning Roomas Livy, Tacituse ja Dio Cassiuse töödes. Üks varasemaid üksikisiku elu kirjeldavaid teoseid on Atika oraatori ja õpetaja Isokratese „Evagoras“ (365.a eKr), mis annab ülevaate Küprose kuninga Evagorase (411-374. a eKr) elust. Sellele järgnes Xenophoni „Memorabilia“ – austusavaldus Sokratesele. Teos sisaldab sokraatilisi dialooge ja seiku Sokratese elust, milles kritiseeritakse riiki Sokratese süüdistamise eest jumalate hülgamises ja noorte demoraliseerimises. „Memorabilia“ tutvustas mitmeid hiljem biograafiažanrile iseloomulikke jooni. Esiteks, Sokrates pakkus rahvale suurt huvi oma mõttemaailma ja tegudega. Teiseks, Xenophon rõhutas inimese töö ja isikliku elu läbipõimumist. Kolmandaks, kirjelduse elavdamiseks

kasutas ta tõsieluseiku, millesse põimis vestlusi, isegi kui nende tõetruudus oli kaheldav. Biograafiline kirjutamine õitses koos Rooma Impeeriumi laienemisega. (Parke 2002: 2-4)

4. sajandil eKr hakati läänemaailma traditsiooni järgi eristama biograafiat üldisest ajaloost. Tekkisid kaks peamist haru: ajalooline biograafia, mis kirjeldas isiku kogu elu kronoloogilises järjekorras, ja populaarne biograafia, mis sisaldas vaid tähtsamaid sündmusi ja ütlusi, kuid ei pööranud nii palju tähelepanu kronoloogiale ja ajaloolisele kontekstile. (Ibid.: 2)

Pärast Kristuse sündi kujunes biograafiate peamiseks ülesandeks elu dramatiseerimine ja Jeesuse õpetuste levitamine. Hiljem plaanis kirik hakata kirja panema pühakute ja märtrite elulugusid, esmalt kalendrikujul ning seejärel jutustavate kirjeldustena. 9. sajandil eristusid üksteisest selgelt ladina ja kreeka keeles kirjutatud elulood, mis olid mõeldud lugemisoskusega vaimulikele, ning õpetlikud rahvakeelsed elulood mõistmiseks laiemale publikule. Euroopa esimeseks biograafiliseks sõnastikuks on nimetatud flaami jesuiidi John Bollandi „Acta Sanctorumit“ („Pühakute teod“). (Ibid.: 7, 9)

Kolmeks huvitavaks biograafiliseks ilminguks keskajast peetakse Tours'i piiskopi Gregoriuse raamatut „History of the Franks“ („Frankide ajalugu“), mis kujutab üksikasjalikult ja elavalt frankide kuninga Clodovechi nelja pojapoja ning Merovingide Gallia kuningannade iseloomu ja elu 6. sajandil, Bede'i 8. sajandil loodud „Ecclesiastical History of the English People“ („Inglise inimeste vaimulik ajalugu“) ning frangi ajaloolase ja vaimuliku Einhardi 9. sajandil kirjutatud „The Life of Charlemagne“ („Karl Suure elu“). (Encyclopedia Britannica kodulehekülg)

Renessansiajal taastus huvi Kreeka ja Rooma saavutuste, sealhulgas ka biograafia vastu. Humanism õhutas ka selle žanriga eksperimenteerimist. Giovanni Boccaccio „Life of Dante“ („Dante elu“) ja Filippo Villani „Lives of Illustrious Florentines“ („Firentslaste hiilgav elu“) toovad esile kaks peamist Kreeka ja Rooma elulookirjelduste suunda: üksikisikute elu ülevaated, mis töötatakse välja retoorika võtete kiituse ja kriitika abil, ning filosoofide, kunstnike, muusikute, grammatikute jt kollektiivsed biograafiad, mis arenevad välja huvist teadmiste ja tehniliste oskuste vastu. (Parke 2002: 10) Nagu ka paljud teised kunstiliigid puhkes biograafiažanr õitsele renessansiajal. Kõige märkimisväärsemad olid autobiograafilised teosed. (Encyclopedia Britannica kodulehekülg)

Vaatamata sellele, et biograafiad järgisid endiselt ladina kroonikate vana ülistavat tooni, hakkas inimloomuse tähtsus suurenema (Gittings 1978: 23). Erasmuse, John Colet', Thomas More'i jt taasavastamisest innustatud Inglismaal kirjutati 16. sajandi esimesel poolel kolm teost, mida võib pidada kaasaegse biograafia aluseks: More'i „History of Richard III“

(„Richard III ajalugu“), William Roperi „The Life of Sir Thomas More“ („Thomas More'i elu“) ja George Cavendishi „Life of Cardinal Wolsey“ („Kardinal Wolsey' elu“) (Encyclopedia Britannica kodulehekülj). Roperi ja Cavendishi kirjutatud elulugudel on palju ühist. Autorid tuginesid personaalsetele teadmistele ning tunnistasid ausalt, kui need neil puudusid. (Gittings 1978: 23-24) Samas oli autorite ja portreeteritavate vahel usalduslik ja intiimne suhe (Parke 2002: 12).

17. sajandil hakati esimest korda kasutama sõna „biograafia“ eraldiseisva žanri tähistamiseks (Encyclopedia Britannica kodulehekülj). Biograafia kujunes täiesti eraldiseisvaks kirjandusharuks. Elu kirjapanekut ei kasutatud üksnes võimalusena tähistada teatud ideaalseid omadusi ega ajendina arutamaks filosoofilisi, religioosseid ning ajaloolisi ideid ja probleeme, vaid inimese elu vaadeldi just uurimise eesmärgil. (Parke 2002: 13)

Inglise filosoof Francis Bacon jaotas kirjalikud ajalooallikad kolmeks: kroonikad (kirjeldavad aega), elud (kirjeldavad inimesi) ja jutustused (kirjeldavad tegevust). Bacon eelistas elusid ning julgustas nende kirja panemist, rõhutades: „Kui elulood on hästi kirjutatud, kui neis käsitletakse isikut, kelle tegudes on segunenud suurst ja väiklust, avalikkust ja salalikkust, siis annavad need isikust kindlasti tõesema, loomupärasema ja elavama kirjelduse.“ (Ibid.: 13)

Biograafia ajalugu 18. sajandist praeguseni on tihe ja keeruline – nii kindlalt on vorm end sidunud kaasaegse lääne teadvuse ja kultuuriga. 18. sajand tõi kaasa professionaalsete biograafide tõusu kirjandusmaastikul ning žanrit kritiseerivate kirjutiste ilmumise. (Ibid.: 15, 19) Esiletõstmist väärivad kriitik ja leksikograaf Samuel Johnsoni poolt kehtestatud biograafilise kompositsiooni põhimõtted: kirjanik peab rääkima tõtt ja kirjeldama detailselt igapäevaelu, sest just detailid taasloovad elava karakteri; mehed ei pea olema kuulsad, et pakkuda lugejatele väärt teemasid (Encyclopedia Britannica kodulehekülj).

Kaasaegse biograafia juhatas sisse Esimene maailmasõda. Kõik kunstiigid olid hakanud käärima, biograafiline kirjandus sealhulgas – osalt oli tegemist vastureaktsiooniga XIX sajandi kivilinenud tavadele, osalt psühholoogia vallas tehtud edusammude kajastusega, osalt uute väljendusvahendite otsinguga. (Encyclopedia Britannica kodulehekülj)

Moodsat elu kajastava kirjanduse peamised arengusuunad võib hõlpsasti liigitada viide alajaotusse: biograafiate arvu ja pädevuse suurenemine läänemaailmas, teaduse ja ilukirjanduse mõju biograafilisele kirjandusele, formaalse autobiograafia ja isiklikust suhtest lähtuva biograafia langus, biograafilise väljenduse ulatus ja varieeruvus, stabiilne ja

mõõdukas biograafilist kriitikat sisaldava kirjanduse areng (Encyclopedia Britannica koduleheküljel).

Asjaolul, et biograafia seisab vastamisi teaduse ja ilukirjanduse survega, on nii helgem kui ka tumedam pool. Silmapaistvalt eksperimentaalne 20. sajandi ilukirjandus on ühest küljest õhutanud biograafi püüdlema kirjandusliku täiuslikkuse poole ja kasutama biograafia lõpu jaoks sobivaid ilukirjanduse võtteid. Teisest küljest on ilukirjandus julgustanud pseudobiograafia loomist, mis on kas tegelikkuse ja ettekujutuse hübriid või hoopis peenemalt moonutatud kunstivorm. Teaduse poolt avaldatava mõju võib jaotada kaheks: traditsioonilised teadused on oma täpsuse ja rangete meetoditega andnud tõuke suuremale hoolikusele biograafilisel otsingul ning andmete kriitilisele kontrollimisele. Et teadus kogub hulgaliselt fakte, on tekkinud keskkond, kus vahab tohutu märkme- ja faktirohkus, ning arvatavasti on just see kaudselt põhjustanud teadlaste hulgas riskipelgust – ent tõetruu biograafilise ülevaate koostamisel on risk vältimatu. (Encyclopedia Britannica koduleheküljel)

Sõnad ei ole enam ainuke ega varsti võib-olla ka peamine viis loo jutustamiseks, kuid praegu tunduvad sõnad parima moodusena eluloo avaldamiseks ja iseloomujoonte avastamiseks. Biograafiažanr on kindlal alusel kirjanduslik kunst ja selle tulevik näib olevat žanri praeguste suundumuste etteaimatavalt stabiilne areng. (Encyclopedia Britannica koduleheküljel)

2. Tööprotsessi kirjeldus

Idee koostada biograafia vanaisast tekkis 2014. aasta ühel sügishommikul trolliga kooli sõites. Rääkisime emaga uurimistöö teemavalikust ja juhuslikult pakkusin naljatledes välja kirjutada vanaisa elulooraamat. Ema oli sellest mõttest vaimustuses ning kuna mind ennastki huvitas vanaisa nooruspõlv, millest ta alati perekondlikel koosviibimistel on huvitavalt jutustanud, otsustasingi idee teoks teha.

Käesoleva töö valmimise eelduseks oli kahe suurema etapi läbimine: biograafiažanri põhjalikum uurimine, et mõista, kuidas ise kirjutada kellegi elulugu ning milliseid näpunäiteid peaks arvesse võtma, ja Matti Piirimaaga seonduvate arhiivmaterjalide ning kirjalike ja suuliste meenutuste läbitöötamine.

Biograafiažanri kirjeldavate teoste leidmiseks sirvisin e-kataloogi ESTER ning panin kirja sobivana tundunud teoste andmed, et saaksin nendega raamatukogudes tutvuda. Lõpuks osutusid parimateks Catherine Neal Parke'i „Biography: Writing Lives“ ja Robert Gittingsi „The Nature of Biography“, mis annavad hea ülevaate žanri olemusest ja ajaloost. Suureks abiks oli ka Rutt Hinrikuse ja Tiina Kirsi teos „Elust elulooks: kuidas kirjutada elulugu – näited ja näpunäited“, mis keskenduvad küll autobiograafia kirjutamisele, kuid sisaldavad nõuandeid, mida sai väga edukalt kasutada ka biograafia koostamisel. Biograafia struktuuri osas oli eeskujuks Väino Rajangu autobiograafia „Tagasivaade möödunule“, mida vanaisa mulle isiklikult soovitas.

Üks kasulikemaid näpunäiteid, mida kõige rohkem järgisin ja mis mind palju aitas, oli soovitus keskendumise soodustamiseks ja kirjutamislainele saamiseks alustada eelmisel korral kirjutatud teksti üelugemisest. Kui mõnikord tekkiski tunne, et mõte ei tööta ja kirjutamistõrge ei lase tööd jätkata, süvenesin eelnevalt kirja pandud teksti ning see aitas ümber häälestuda ja pooleli jäänud kohast edasi kirjutada.

Juba 2014. aasta sügisel andis vanaisa mulle suure paki kogutud ajaleheväljalõikeid artiklitest ja intervjuudest, mille läbitöötamisel sain ülevaate vanaisa pedagoogilistest seisukohtadest ja eesmärkidest haridusalases juhtimistöös. Lisaks oli väga huvitav lugeda Rakvere Internaatkooli ja Rakvere 3. Keskkooli avamisest, seoses sellega esile kerkinud probleemidest ning tolelaegsest koolikorraldusest laiemalt. Paljudel väljalõigetel polnud näha leheküljenumbrit, mõnel oli isegi puudu ajalehe nimi. Abi saamiseks pöördusin meili teel rahvusraamatukogu poole, mille töötajad olid lahkesti nõus minu küsimustele vastama.

Alguses tundus kõigi artiklite läbilugemine (analüüsimisest rääkimata) lausa võimatu ülesandena ning tuli ette hetki, kui motivatsioon üldse puudus ja tundus, et töö ei edene.

Kriisist aitas aga üle saada mõte, et biograafiat kirjutan eelkõige vanaisa enda jaoks ning ma ei saa ega taha teda alt vedada. Tööd sundisid jätkama ka minu enda poolt seatud tähtajad ning nii taastus motivatsioon üsna kiiresti.

Lisaks arhiivmaterjalide analüüsimisele lasin vanaisal kirja panna mälestusi teatud eluetappidest ning vestlesin temaga ka isiklikult. Kogutud meenutused ja vastused lugesin ning töötasin läbi, sidusin need omavahel ja paigutasin loogilisse järjekorda. Kui midagi jäi arusaamatuks, kontakteerusin vanaisaga, kes oli alati rõõmsalt valmis kõigile küsimustele vastama.

Lisaks intervjuueerisin ka vanaisa tuttavaid, kelle vastused aitasid tööd rikastada ning luua vanaisast tõetruumat ettekujutust. Küsitlesin sugulasi erinevatest generatsioonidest (õde Reet Pikkpõld, tütar Karin Suursalu, lapselaps Kaspar Martin Suursalu), endist õpilast Evi Laidot ja kunagisi töökaaslasi (endise Rakvere 3. Keskkooli eesti keele õpetaja Riina Rohtung, endise Riikliku Hariduskomitee esimees Väino Rajangu).

Hoolimata sellest, et biograafia koostamisel esines tõrkeid ning töötahte langust, oli protsess ise väga huvitav. Kuulsin paljusid mälestusi esimest korda ning sain seega teada uut ja huvitavat nii Matti Piirimaa kui ka kogu suguvõsa kohta.

Elulugu – Matti Piirimaa

Eessõna

Idee koostada biograafia vanaisa Mattist tekkis 2014. aasta ühel sügishommikul trolliga kooli sõites. Kuna gümnaasiumi lõputöö teemavaliku tähtaeg oli lähedal, pakkus see meile emaga kogu sõidu ajaks kõneainet. Juhuslikult mainisin, et oleks põnev panna kirja vanaisa sündmusterohke elulugu. Ema oli sellest mõttest vaimustuses ning kuna mind ennastki huvitas vanaisa nooruspõlv, millest ta alati perekondlikel koosviibimistel on huvitavalt jutustanud, otsustasingi idee teoks teha.

Biograafia põhineb peamiselt Matti Piirimaa enda suulistel ja kirjalikel mälestustel. Oluline roll on ka arhiivmaterjalidel, mille analüüsimine võimaldas anda ülevaate vanaisa seisukohtadest ja tegevusest teatud eluettappidel. Lisaks aitavad Mattist tõetruumat ettekujutust luua tema tuttavate meenutused.

Eelkõige tahan tööga rõõmu teha vanaisale, kes on mind alati igati toetanud ja abistanud, kes ei ole kunagi minu peale vihastanud, isegi kui on olnud põhjust, ning keda mul on alati hea meel näha. Soovin, et ka järeltulevad põlved teaksid, kui tähtis ja imetlusväärne liige on meie suguvõsas.

1. Esivanemad

Matti Piirimaa isapoolse vanaisa Madis Friedemanni isa Toomas Friedemann (1835) oli Harjumaa Padise-Aruküla vallakooli õpetaja ja vallakirjutaja, kelle perre sündis kaks poega ja kolm tütar. Nendest Madis Friedemann (1861–1935), kellest hiljem sai 43 aastaks Harju-Madise koguduse köster, oli alguses üheksa aastat isale abiks koolitöös ja vallakirjutaja ametis. (Piirimaa, 24.03.2015)

Ajaleht Eesti Kirik kirjutab köster Friedemannist nii:

„Ta ei puudunud kunagi kirikust, ka haiguste ajal on ta ikka oma kohust täitnud. Esimest korda puudus ta jumalateenistusel tänavu jaanuarikuus, kui tema noorem vend, Tallinna Jaani koguduse köster Johannes Friedemann maeti. Sest ajast läks ka tema haigus raskemaks ning Taevaminemise pühal oli ta viimane kord kirikus, mitte enam orelit mängimas, vaid haigena ühes kogudusega Issanda armulaua. Pühapäeval, 30. juunil saatis kogudus ta viimasele puhkepaigale laulu- ja pasunakoori saatel, mis meelde tuletasid tema töö wilja. Pikk leinarong liikus kirikust surnuaia mäele, andes tunnistust koguduse armastusest oma lahkunud sõnasulase vastu.“ (Harju-Madise koguduse köster... 1935)

Madise ja tema elukaaslase Maali perre sündis viis last: Johannes Alfred Friedemann (1903), Alma Marie Friedemann (1905), Toomas Eduard Friedemann (1907), Paul Friedrich Friedemann (Piirimaa, 1909) ja minu vanaisa isa Aleksander Friedemann (Piirimaa, 1911) (Piirimaa, 24.03.2015).

Siinkohal väärib rõhutamist paar iseloomulikku seika. Harju-Madisel sündis pastori pojana Bengt Gottfried Forselius (1660–1688), kes on läinud ajalukku Eesti rahvakoolide rajajana, millest üks asus ka Padisel, kus lapsi õpetati juba 1683. aastast alates. Matti Piirimaa isapoolses suguvõsas on olnud vähemalt viis põlvkonda haridustegelasi, neist seni viimane Matti õpetajaks õppinud tütar, minu tädi Karin Suursalu. Õpetajast ja haridusjuhist vanaisa töötas sel alal 40 aastat (1958–1998). (Piirimaa, 24.03.2015)

Matti Piirimaa emapoolse vanaisa Johannes Reemann-Remmiku (1887–1955) isa Gustav Reemann (1862–1952) oli talupoeg, kellele kahest abielust (Julie ja Leenuga) sündis neli tütar ja neli poega. Johannesel ja Julie-Lovisel (1891–1966) oli seitse last: Agnes-Benita (1911), Arthur-Ferdinand (1913), Alma-Vilhelmine (1915), Valfred-Johannes (1917), Ilse-Margareta (1920), Linda-Arjeta (1924) ja Reinhard-Adolf (1931). 1935. aastal abiellus Alma Aleksander Friedemanniga. Samal aastal siirdus noorpaar Tallinna tööd ja elamist otsima, kuid esialgu ei leitud kohe kindlat jalgealust. Tavaliste igapäevaoskustega Aleksander töötas

ka Lutheri vineerivabrikus ja nahavabrikus Union. Muud võimalikud töökohad nagu ka elupaigad (üks neist oli Kauna tänav) on kadunud unustusehõlma. Esimene laps Matti Friedemann (pärast nimede eestistamist Piirimaa) sündis 5. märtsil 1937. Tütred Marika ja Pille sündisid vastavalt 1939. ja 1941. aastal. Kolmas tütar Reet nägi ilmavalgust novembris 1954. (Piirimaa, 24.03.2015)

2. Lapsepõlv

Kõik peatükis toodud vanaisa meenutused tuginevad temaga 8.12.2014 läbi viidud intervjuule.

2.1. Linnaelu

1940. aastast on vanaisal säilinud paar mälu pilti. Esiteks on meeles raamatuke „Singer-Vinger ninaprill, meil oli kodus krokodill. Krokodill tegi palju nalja, ajas lapsed toast välja.“ Lugu jätkus sellega, et ema võttis viha ja tõmbas krokul üle piha, mispeale krokodill hädaldas, et viht on valus. Meelde on jäänud see Mattile seetõttu, et ema kõrval sai ta lugemise selgeks kolmeaastaselt. See oskus ja harjumus on saatnud vanaisa terve eluaja ning sellele järgnes hiljem ka kirjutamisoskus ja -tahe, mille kohta võib öelda sedasama. Samast elujärgust on pärit ka mälestus rahalistest raskustest, kui kolmeaastane põngerjas istus pliidi ees potil, mingi pildiraamat käes, ja ootas allaneelatud viiesendise väljatulekut. Finantskriisi lõpp on aga vanaisal vajunud unustusse.

Alates 1941. aastast mäletab vanaisa rohkem. Elukohaks oli Weizenbergi 12a, kus isa oli kojamees, ema kasvas kaht last. Mattil on meeles ahastus, kui isa ajas talvel kõrgelt katuselt lund alla, ja suur kartus, et ta kukub. Lisateenistuse saamiseks käis isa vähke püüdnud ja müüs neid restoranile Du Nord. „Kord pääsesid sõralised kotist välja ja hakkasid mööda tuba kooserdama,“ meenutab vanaisa naljakat seika. Naaberkorteris elas eakas sakslanna, kes mõni aeg hiljem Hitleri kutsel Saksamaale sõitis. Tema kuulis vähkide liikumist ja sellest ajast pärineb meie perekonna üks naljakas lookene. Too mutike olevat ehmunult karjatanud: „Herr Friedemann, herr Friedemann, kes see teeb teil kropa-kropa?“

Peagi kolis perekond Rahumäele, kus isa sai kalmistu komandandiks. Kummagi poole sõjaväkke ei võetud teda kaasasündinud südamerikke tõttu (selle tagajärjel ta 49-aastaselt surigi). Samas leidis pere ka uue elukoha esimese korruse nurgaaknaga korteris majas Raudtee 2a. Isa hooldas lisatasu eest ka haudu. Vanaisa sõnul polnud tasu reaalsest suuruselt juttu, kuid tal on selgesti meeles suur korv riidekapi otsas, täis paberraha – Saksa

ostmarku, mille eest polnud küll midagi saada. Siiski jätkus Matti isal nutikust ja ta tellis käsitöömeistrilt korteri mööbli, mida kasutati veel mitukümmend aastat hiljemgi ja millest praegu on säilinud marmorist kirjutuslauagarnituur. „Samuti laskis isa meisterdada raadiovastuvõtja, millega kuulasin külmas toas – kütte säästmiseks üht tuba ei köetud – „Lastetundi“, nagu tollal seda saadet nimetati,“ ütleb vanaisa.

Ühel talvisel päeval viis ema kõik kolm last tõukekelgul Nõmmele kinno, kus näidati mingit värvilist joonisfilmi. Mattile jäi eriti meelde stseen, kus liblikas laskub mingile sinisele marjale, mis aga plartsatab lõhki ja määrib liblika ära. „Naljakas küll,“ muigab vanaisa.

Nõmme raudteeülesõidu juures oli kiosk, kus müüdi maiustusi, sahhariiniga magustatud kuivatatud leivakuubikuid, kuid mitte igaühele. Matti emale öeldi: „Teil on kolm last, teie võite küll osta.“ Pühapäeviti käis isa jalgrattaga lastele maalt kuskilt Pääsküla tagant piima toomas.

Jalatsipaari ostuloo saamiseks tuli vastu anda kümme paari vanu jalatseid. Eriti head olid vanaisa sõnul kalossid ja kummikud, mis läksid sõjaväe tarbeks tooraineks. Sel ajal kanti parema puudumisel sageli puutallaga kingi, mille tallaosa koosnes kolmest omavahel ühendatud liikuvast klotsist, et jalalaba saaks painduda.

2.2. Poistetembud

Hilissuvest on Mattile meelde jäänud majapoiste võistlus, kes leiab rohkem püssikuule. Nimelt sadas Lasnamäelt, kus sakslased arendasid pealetungi, rohkesti kuule ümbruskonda ja kodumaja hoovigi. „Muidugi tegid suuremad seejuures pisematele liiga, nagu nad õpetasid ka tempe, mida napp aru veel ei taibanud,“ sõnab vanaisa.

Tänaväärse maja ühel noormehel oli jalgratas, mis äratas laste tähelepanu eelkõige sellega, et tekitas kummiventiili väljakeeramisel kena susinat. Muidugi tuli seda vanemate poiste õpetamisel ka ise proovida. Kõik lõppes aga eluks ajaks meelde jäänud pedagoogika õppetunniga. „Rattaomanik ei hakanud karjuma ega ähvardama, vaid pumpas kummid täis, võttis kõik „mehaanikud“ kordamööda rattaraamile ja sõidutas neid ringi. Pärast püsisid rehvid otsekui imekombel õhku täis,“ meenutab Matti.

Matti tunnistab, et vanemate poiste õhutusel tehti ka suisa eluohtlikke tempe. Kuna maja ees oli (ja on praegugi) trammiliin, tuli muidugi julguseprooviks selle eest läbi joosta. Ilmselt läks kõik siiski õnnelikult, sest vastasel juhul poleks praeguseid meenutusi. Trammiteele oli venelaste taganemise ajal maha jäetud mõne ülemuse ilmselt rikkis must sõiduauto „emka“

(GAZ M-1). Suuremad poisid rääkisid, et see on maha jäetud ja igaüks võib selle küljest võtta, mida iganes tahab. Ka Matti ronis sisse ning katsus siit ja sealt, aga pettumuseks ei jäänud äravõtmiseks pihku midagi.

2.3. Sõda ja hirm

Tallinna pääses harva, sest aururongid liikusid sõja ajal korrapäraselt. Vanaisa mäletab, et kord tuli isa Tallinnast ja rääkis, et Vene lennuk oli visanud linnale paar pommi, millest üks vigastas Viru värava Valli tänava poolset torni ja tappis selle varjus olnud inimese. Kord aga, kui isa oli tööl, tuli Piirimaade juurde kaks heledas tolmumantlis meest, mõlemal kaabu peas. Nad otsisid kedagi Arnold Piirimäge. Kuna Matti isa nimi oli sellega sarnane, pidas Gestapo vajalikuks tedagi kontrollida.

Pommide all on ka Piirimaad värisema pidanud. Millegipärast pommitati korduvalt just Rahumäed, ilmselt raudteeviadukti tõttu. Matti tunnistab, et õudne oli teki all kägaras kuulata langevate pommide ulgumist, millele pärast prahvatust järgnes hetkeline kergendus. Ühel eriti ohtlikul hetkel langes pomm nende maja taha surnuaeda, pöörates seal haudu pahupidi ja purustades piirdemüüri. Õnneks kaitses raudteetamm maja lööklaine eest.

Olukord muutus järsult 1944. aastal, kui Vene pealetung lähenes Tallinnale. 29. veebruaril 1944 evakueeriti Piirimaad kui lastega perekond, kusjuures kaubavagunisse tohtis kaasa võtta kogu korterisisustuse. Peavarju leidsid nad vanemate kodukohas Harju-Madisel esialgu kadunud köstrist vanaisa kunagises majas. „9. märtsil 1944 olime kõik emapoolsete vanavanemate Altoa talus, mille sahvriaknast jälgisime suurt idas lõõskavat tulekuma – Tallinna põlemist,“ on Matti õõvastavad sõnad.

3. Kooliaastad

3.1. Algkool

Kõik alapeatükis toodud vanaisa meenutused tuginevad temaga 5.12.2014 läbi viidud intervjuule.

Matti Piirimaa koolitee sai Põllküla algkoolis alata 1944. aasta oktoobris, kui sõjategevus oli sealt kaugemale läände taandunud. Suur klassitahvel ja kolmekohalised koolipingid olid säilinud sõjaeelsest ajast, samuti nagu tahvlid ja krihvlid õpilaste kirjutamisoskuse harjutamiseks. Tahvel oli umbes praeguse A4 suurune must raamis plaadike, millele kirjutati peene valge pulgakese ehk krihvliga. Vajadusel sai kirjutatu lapiga ära pühkida ja seejärel

uuesti alustada. Paaril esimesel koolipäeval õpetas koolijuhataja Albert Kruus lastele tähti, mida ta suurele tahvlile ette maalis ja lapsed neid oma tahvlile krihvliga järele joonistasid. Kolmandal päeval, kui oldi jõutud suure „J“-ni, mida Kruus nimetas ühtpidi piipudeks ja siis ka teistpidi „piipudeni“ – millegipärast tuli teha ka tagurpidi „J“-sid, veendus ta, et Mattil oli kirjutamine ja lugemine ammu selge, ning määras poisi teise klassi. Seetõttu lõpetas poiss hiljem keskkooli eakaaslastest aasta lühema ajaga, millest oli nii kasu kui ka kahju. Pluss oli muidugi see, et Matti säästis elust ühe aasta, jõudis lõpetada varem kõrgkooli ja ta suunati noore spetsialistina tööle, mistõttu ei võetud teda kohe sõjaväkke ning hiljem pääses Piirimaa Vene kroonust hoopis. Varjukülg oli aga noorema ja nõrgemana, lisaks maalt linnakooli tulijana kehalise kasvatuses suuremate poiste koolikiusamise ohvriks sattumine.

Kool asus kodust umbes kolme kilomeetri kaugusel, mis loomulikult läbiti jalgsi, kuid talvel õnnestus mõnikord ka mööduvate talumeeste reejalastele hüpata ja nõnda jalavaeva vähendada. Vanaisa sõnul polnud koolitee sugugi igav. Kevadel sai jälgida looduse tärkamist, esimeste pungade puhkemist, sinililledel õitsemist, konnakudu vees ja kuulata lindude siristamist; sügisel lõhnas röske männimets kuidagi köitvalt; talv aga pakkus liulaskmise ja lumesõja võimalusi. Ühel talvel jäi Matti koolis haigeks ja ta saadeti koju, õnneks mitte üksi, sest koolijuhataja oli otsustanud anda talle kaasa kaks aastat noorema õe Marika. Teel sundis väsimus lumehanges istudes puhkama. Taevast langes vaikselt lumehelbeid ning oli rahulik ja mõnus olla. Õe pika sundimise peale tõusis Matti siiski ja jõudis lõpuks koju ega jäänud tee äärde, nagu üksinda minnes võinuks juhtuda.

Kehakinnituseks oli koolis määratud söögivaheaeg, kus lapsed võisid toleaeagsete võimaluste kohaselt kodust kaasapandut nosida. Sõjaaja raskustest hoolimata õnnestus Piirimaa vanematel lapsi toita ja riietada, nii et erinevalt paljudest teistest ei tundnud nende pere nälga. „Ema pani koolikotti kaks leivakäaru, mille vahel oli praetud muna või viil soolast sealihaga. Niisugune kuiv toit ei läinud kuigi kergesti alla ja vahel jäi järelegi, kuid äraviskamisest ei saanud mõeldagi. Jääk viidi koju kanadele söögiks, aga mõnikord anti koolikaaslastele, kelle vanematel polnud võimalik lastele midagi kaasa panna,“ meenutab vanaisa.

Ajaga kaasa minnes tuli ka ammusel koolimeistril käske täites moodustada pioneeriorganisatsioon. Õpilased jagati rühmadeks ja salkadeks, öeldi, kuhu keegi kuulub, kuid sellega kõik piirduski. Pidi üles panema pohlavartega kaunistatud loosungeid, milleks valiti neutraalne „Ühendus teeb tugevaks“. Samuti tuli välja anda seinaleht, kuhu pidi kirjutama midagi enda meelest sobivat. Laste mõjutamist ajalehtede ja raadio kaudu tunnistas tõsiasjaks, et Matti kirjutas kümme rida Oktoobrirevolutsioonist, aga kõrval oli

tema vanaisa vennapoja meenutus jäärast, kes ründas ja müksas ta „vikali“ – just nõnda oli see sõna kirjutatud. Seinalehte vaadanud koolijuhataja nentis valjusti: „Tore poiss see Mikk“, aga Matti teksti kohta ei öelnud ta midagi. Kui Matti kodus oma üllitised rääkis, küsis isa halvustavalt: „Mida sina ka sellest tead?“. Vanaisa sõnul on jäänud suhtumise alatoon igaveseks meelde.

Kool asus Klooga sõjaväelaagri lähedal, kust pärast sakslaste lahkumist võis leida igasugust huvitavat kraami, mida vanaisa kirjeldab järgmiselt: „Kõige suuremate, kuuenda klassi kangemate poiste arsenalis kuulusid kuulipildujarauad koos lukkudega, millest sai tulistada lahingupadrunitega, järk madalamal olid ainult kuulipildujalukud, millest sai pauku teha padrunitega, millelt kuul ja püssirohulaeng olid eemaldatud. Lihtvarustusse kuulusid padrunid, mida võis leida pakkide kaupa. Nendelegi leidis mitmesuguseid kasutamisevõimalusi, eelkõige lõkkesse viskamise, kuid seejuures tuli oodata kuskil varjus, kuni kärgatas pauk, sest ei võinud teada, kuhu kuul vihiseb. Süütenööriga padruni valmistamiseks tuli eemaldada kuul, torgata padrunisse süütenöör, see kinni taguda, läita ja eemale visata ning pauku oodata. Lihtviisil paugutamiseks võis eemaldada kuuli ja püssirohu ning siis kesta taguda, kuni tong plahvatas.

Raskema varustuse hulka kuulusid granaadid ja lõhkeaine pakid, millega sai vahetundi sisustada. Lipati kooliümbruse metsa, peideti laeng mätta või kännu alla ja põgeneti varju, kuni kostis plahvatus. Seejärel sai huviga vaadata, kuidas mätas oli pööratud pahupidi või känd pilbastunud. Lausa üllatav, et seejuures ei toimunud rängemaid õnnetusi, ehkki mõni aasta hiljem sain ise kapsliga mängides õppetunni. Siiski pääsesin terve silmanägemise ja sõrmedega, ehkki vigastustest paranemiseks kulus mitu kuud.“

Tollesse aega kuulub ka vanaisa võõrkeeleõppimise algus. Piirimaa kätte sattus üks ennesõjaaegne raamat „Živaja retš“, millest ta õppis selgeks vene tähestiku ja kirjutas udusele aknaklaasile eestikeelseid sõnu vene tähtedega. Mõni aasta hiljem hakkas ta ostma venekeelseid lühilugude raamatukesi, mis maksid kõigest mõnikümmend kopikat ning mille iga lehekülje allservas oli tekstis olevate raskemate sõnade tõlge. Mõne aasta pärast juba Tallinna 21. Keskkoolis õppides luges Matti pikemaid lugusid ja võttis neid kooliiga kaasa. Üks raamatutest oli „Lugu Kreeka poisist“, mistõttu sai ta kiuslikelt klassikaaslastelt „kreeka poisi“ hüüdnime. Sel viisil iseseisvalt õppides omandas vanaisa vene keele lugemisoskuse ja sõnavara.

3.1.1. Sõja mõjud

Kõik alapeatükis toodud vanaisa meenutused tuginevad temaga 5.12.2014 läbi viidud intervjuule.

Sõjajärgsed sündmused kajastusid isegi laste mängudes. Molotov-Ribbentropi pakti alusel Eestile peale pressitud sõjaväebaasidest asus üks Matti kodukoha lähedal Paldiski. Nõnda hakkasid ka külapoisid tegema „baase“, kuhu salaja peideti isevalmistatud mängulennukeid, mida vastaspool käis otsimas ja hävitamas. „Kogemata reetsin ühe asukoha, mille eest sain „omadelt“ riielda,“ meenutab Matti. Paldiski baasi ehitamise ajal müüdi seelses kaupluses ka harimatutele pärismaalastele suure naabri kingitusi – viinamarju ja biskviite. Viimased olid küll vanaisa arvates mahlast nätsked, kuid ära söödi need siiski.

Matti sõnul puudutas sõda nende peret ka vahetult. Paljudes perekondades sattusid eri vanuses mehed kas ühe või teise poole sõjaväkke ja nõnda oli ka neil. Lell Alfred (isa vend) võeti Vene väkke, onu Paul mobiliseeriti Saksa armeesse. Tagasi jõudsid nad mõlemad, kuid kaotaja poolel olnud Paul saadeti kümneks aastaks Siberisse. 1949. aastal küüditati seetõttu ka tema pojad Toomas ja Avo koos neid hooldanud vanaemaga. Võitja Alfred elas sõjajärgses Eestis häirimatult. Teadmata kadunuks jäi sõjas onu Arthur (ema vend), kelle jälgedele ei ole seni õnnestunud jõuda.

Süngetest sõjasündmustest on Mattil meeles miiniplahvatus. Tema vanavanemate talu asus mere lähedal. Ükskord kandsid lained rannale miini, mida omakaitseelased püüdsid kohapeal tulutult õhkida. Seetõttu tassiti miin vanaema õuele ja hakati lahti võtma, lastekari ümberringi. Õnneks aeti nad eemale just enne seda, kui miin plahvatas ja mõlemad mehed surmas.

Sõja alguses ja lõpus levis sõna „nassvärk“. See tähendas pärast venelaste ja hiljem sakslaste taganemist baasidest äratassitud kraami, mis leidis tee ümbruskonna taludesse. Matti sõnul oli tema vanaemalgi pikka aega mereväebaasist pärit kapp ja sinise ankruga kaunistatud taldrikud. Loomulikult leidis iga pere sealt ka mitmesuguseid relvi, mida hiljem peideti laudakatuse õlgedes, metsas või lattaia sees. Vintpüsse hoiti vedamise ajal kas vankripõhjas põhu all või siis vankripõhja alla kinnitatuna. Metsast kostis sel ajal tihti pauke – keegi lasi niisama märki või siis üritas vaesel ajal lihakraami hankida. Pisemaid tulenuasid ja külmrelvi oli kergem peita, kuid ära toodi ka suuremaid asju, näiteks naftamootor, mida hoiti metsas suure kuuse kohevate okste all. Kui Matti selle ringi uidates juhuslikult leidis, olid vanavanemad ja onud imestunud, kust see küll võis sinna sattuda.

Taludesse sattunud relvi ei peljatud ka mitut moodi proovida. Ühel õhtupoolikul valiti taluõuel märklauaks kemmerguuks, mida Mattigi tahtis sihtida. Poiss saigi oma kätte väikese heleda

päraga revolvri, kuid paugutegemisest ei tulnud midagi välja. „Ei jaksanud päästikut alla vajutada, sest olin alles liiga väike. Tegelikult oli relv muidugi kaitseriivis,“ selgitab vanaisa. Lisaks kandis Matti mõnda aega kaasas onu Reinu Belgia püstolit FN, mille mees pärast mootorrattaavariid ja enne haiglasse viimist jõudis poisi kätte anda, et seda poleks tema juurest leitud. Matti viis selle vanaisa tallu ja käis aeg-ajalt mängimas (padrunisalve selles polnud). Hiljem viskas Matti vanaisa läbiotsimiste kartuses selle kaevu.

3.1.2. Suved maal

Kõik alapeatükis toodud vanaisa meenutused tuginevad temaga 6.12.2014 läbi viidud intervjuule.

Kõik kooliaja suved veetis Matti maal Harju-Madisel, kus elasid vanavanemad ja kuhu pärast üheksa-aastast äraolekut olid vanemad 1944. aastal uuesti elama tulnud. Loomulikult jäi talle seetõttu sellest paigast alati helge päikesepaisteline mulje. Eriti kaunis oli Matti sõnul varasuvi, kui alles niitmata maadel õitses rohkesti lilli ja paljad jalad jätsid kastehelimestes kiiskavasse rohtu tumedaid jälgi.

„Just sel aastaajal kerkis tuulevaiksel päikesepaistelisel hommikul rukkipõllu kohale aegamisi voogav tolmpjas pilv nagu lummas haldjatants. „Rukis õitseb“ öeldi sel rukki tolmlamise päeval hardalt ja nõnda pidigi see olema, sest sellest sõltus maaharija sügisene leivaviljasaak,“ jutustab vanaisa. Rukkipõllu veerelt korjati rukkililli ja murtud rohukõrre otsa aeti esimesi küpsenud metsmaasikaid. Rukkiga on seotud ka poisipõlve temp, kui Matti puges koos naabripoisiga kõrgete kõrte vahele peitu ja proovis, kuidas maitseb täiskasvanute meelemürk sigaret, mida näppas isa lauale jäänud poolikust pakist „Kino“ (40. aastatel müüdi sellenimelisi sigarette, kümme tükki pakis). Õnneks oli Matti jaoks see maitse vastik ja esimesed paar korda jäidki kogu elus viimaseks. „See oli tõepoolest õnn, sest hiljem tarkuse tülles sain tegelikult aru, millest olin pääsenud,“ on Matti kuldsed sõnad.

Matti vanaisa ja onu Vello kasvasid vanavanemate Altoa talus ise tubakataimi („pinutagust“, nagu öeldi), millest tubaka valmistamiseks tuli teha mitmeid protseduure: lehtede korjamine, kuivatamiseks traadile ajamine jm. Peenestamiseks oli spetsiaalne hambuline lõikur, millele käega vajutades sai peenemaid või jämedamaid tubakanarmaid. Kui see kord Mattile pihku puutus, proovis ta sellega lõigata murumuna, ent see hoopis ummistas lõikemehhanismi nagu kõrt, nii et seda tuli puhastada. Suitsemise kahjutoimest sai Matti ettekujutuse onult, kui ta saatis kord poisi vilka (plotski, pläru) jaoks ajalehepaberit tooma ja nurises, kui pildid sisse jäid. Loomulikult on nüüd selge, et hõõguvast trükivärvist eraldus veelgi kahjulikumaid ühendeid kui tubakasuitsust.

Matti pere suve juurde kuulus lahutamatu osana heinategu, sest talus oli mitu lehma, lambaid ja ka hobune, kellele tuli varuda sööta. Heinaajal mindi varahommikul, kui rohi oli kastest märg ja seetõttu kergemini niidetav, vikatitega rohumaale ning töötati keskhommikuni. Heinakaartel lasti kuivada, hiljem need kaarutati, tõmmati loorehaga vaaludesse (kokkuriisunud või -kuhjatud viirg) ja tõsteti saadudesse või rõukudele (sisetoestikuga kuhi), kust veeti pärast kuivamist küüni. Vihmasel ajal puistati märja heina sisse soola, et hein ei läheks hallitama. Matti ütleb, et heinateol jätkus tööd kõikidele, ka lastele. „Eelmisel päeval seadis vanaisa vikatid valmis, neid pinniti haamriga kopsides ja teritati. Teravaks sai vikati ümmargusel käiakivil, mille ringiajamiseks oli põngerjas paras töömees, kuigi see oli üsna tüütu tegevus, sest vänta tuli ühe vikati teritamiseks sadu kordi keerata, vikateid aga oli iga niitja jaoks. Heinamaal ihuti vikatitera sageli luisuga üle, sest isegi märg rohi nüristas tera,“ kirjeldab Matti. Heina küünivedamise päeval aga öeldi lastele: „Täna on lõbus päev, saate palju mürada,“ mis vanaisa sõnul tähendas seda, et küüni hangunud kohev hein tuli enne järgmise koorma saabumist nurkadesse tassida ja jalgadega kinni sõtkuda.

Talutööde lahutamatu osa olid talgud, eelkõige sõnniku- ja viljapeksutalgud. Talve jooksul oli loomade allapanu, põhk ja õled, segunenud väljaheidetega sõnnikuks, mille kiht kasvas Matti sõnul kevadeks nii paksuks, et loomade turi ulatus lakke. See „väärt kraam“ tuli põllurammuks väljale vedada, kuid ühe pere jõududest jäi napiks. Niisiis saadeti lapsed eelnevalt mööda küla kuulutama, et oodatakse sõnnikutalgutele, kuhu tuldi hobuse ja sõnnikuvankriga või ilma, sest töökäsi oli alati vaja. Matti seletab, et tugevamad mehed raiusid lademed sõnnikukonksuga lahti ja tõstsid vankrile, poisikesed pandi üle vankri seatud lauale ja anti ohjad kätte, et koorem jõuaks põllule, kus see maha kisti ja naised harkidega laiali laotasid. Mõni päev hiljem künti see mulda. Laut sai tühjaks tavaliselt lõuna paiku ja selleks ajaks oli perenaine koos abilistega keetnud talgusupi. „Loomulikult tuli enne söömist pesta, millest arenes noormeeste ja neidude vastastikune vallatu veega loopimine,“ meenutab Piirimaa vahvat seika. Hiljem leidis Matti vanaisa sahtlist mingi raamatu valgele eeslehele kirjutatud andmed, kes ja millal olid talgutel käinud ning kas hobuse või naisega. Nõnda oli selge, kui suurte jõududega ise naabrite talgutel osaleda. Märkmetest võis näha sedagi, kelle pulli teeneid oli talu lehmadel tarvis olnud, ja kuidas see inimeste tööga hüvitati.

Mattil on meeles üks küla ääremaal metsahütis elanud iseäraliku olekuga mees, keda hüüti Mutsuks. Ta kasvas pulli, kes oli ühtaegu hobuse eest ja keda ta väga hoidis, kuigi külas kardeti seda tihti lahtiselt ringi luusivat looma. Eriti hirmul olid muidugi lapsed. Hoidmine lõppes aga kurvalt, sest ühel palaval päeval läks pull marru, puskis Mutsu surnuks ja põgenes. Jälitamist korraldas sõjajärgne partorg (parteiorganisaator) Palmi, kelle püstol

osutus sõnni vastu jõuetuks. Mees päästis end puu otsa ronimisega. Seejärel kutsuti Kloogalt appi seal viibinud Eesti korpuse sõjamehed, kes ohu automaaditulega likvideerisid. Pull lahati Matti vanaisa rehe all ja liha müüdi. Nõnda kaeti matusekulud ja peielaud.

Suvede lahutamatu kaaslane oli meri, sest Matti vanaisa talu asus Paldiski lahe sopis üsna liivaranna lähedal. Matti ütleb, et see oli lapsepõlve mängumaa sulistamise, liivalosside ehitamise ja ogalike püüdmisega. Nõnda sai ta ujumise varakult selgeks. Kodu toidulauale aitas peagi lisa tuua kalapüük põhjaõngedega. Paarisaja õngekonksuga liini jaoks läks söödaks tarvis sama arv vihmausse, kes tuli labidaga mullast välja kaevata. Sõjajärgsel ajal olid piiritsoonis paadid keelatud, seega tuli õnged õhtul vette viia jalgsi kahlates ja hommikuhämaruses saagilootuses välja tuua. Eelnevalt oli vaja pööstastes luurata, kas ringkäigul olevad piirivalvurid on juba möödunud või mitte. Kastemärga rohtu jäänud jäljed andsid sellest selgesti märku. Matti sõnul sai parematel hommikutel kümne vihmaussi kohta keskmiselt ühe kala, millest väärtuslikumad olid angerjad ja säinad, kuid juhtus ette ka kiisku ning ahvenaid. Ühest äpardunud kalalkäigust on Mattil meeles õhtu, mil piirivalvurid viisid ta koos onu Reinuga Kurkse kordonisse, kus püksata (suvesoojas meres õngi lastes polnud neid vajagi) meeste üle naerdi ja lasti tulema. Kui nad hommikul õngi tooma läksid, varitsesid valvurid juba ees ning võtsid suuremad angerjad ära. „Õnneks mitte kõik,“ ütleb vanaisa.

Kartulikõrvaseks söödi soolatud säinaid. Peenkalast keetis ema uhhaad, angerjad aga jäid tünni ootama, kuni neid kogunes suitsuahjutäis. Seejärel leotati liigne sool ära ja pandi suitsuahi leppapuudega küdema. Sellegi töö õppis Matti peagi ära ja nõnda on tal suitsuangerja maik lapsepõlvest saati suus. Vanaisa tunnistab, et rohkem pole ta nii maitsvat kala söönud.

Peale kalapüügi tegeles pere ka vähipüügiga. Mattil on eredalt meelde jäänud ühel augustiööl koos onu Reinuga metsajõe äärest tulek, mil onul oli seljas suur vähkidega täidetud kartulikott, poiss aga kandis püügiks kasutatud nattasid (vähipüügiriist). „Taevas säras täiskuu ja kodutee kulges läbi metsa, kus siras miljoneid jaanimardikaid nagu võlutähekesi. Kunagi hiljem pole ma midagi selle elamuse sarnast kogenud,“ ütleb ta siiralt.

Koos iga-aastase pihlakamarjade punakaks muutumisega sigines Matti hinge nukker teadmine, et suvi on lõppemas ja ees ootab taas koolitee.

3.2. Keskkool

Kõik alapeatükis toodud vanaisa meenutused tuginevad temaga 9.12.2014 läbi viidud intervjuule.

Pärast Põllküla algkooli nelja klassi lõpetamist 1947. aastal otsustasid Matti vanemad, et poiss peab haridusteed jätkama Tallinnas, nimelt Raua tänaval, kus olevat väga hinnatud direktor Murdmaa kool. Enn Murdmaa oli olnud 1946. aastani Tallinna 21. Mittetäieliku Keskkooli direktor. 1946. aastal muudeti kool keskkooliks ja selle viienda klassi õpilaseks Matti kirja pandigi. „See läks ladusalt, sest ette olid näidata kiituskirjad, mida õppimise ajal kogunes iga klassi kohta üks juurde,“ tunnistab Matti.

Majutamiseks jõudis Matti isa kokkuleppele kodukandist pärit tuttavate, sel ajal juba Tallinnas Jakobi 20–5 elavate Salme ja Jakob Lassiga, kellel endal lapsi polnud. Vanaisa ütleb, et kümneaastasena ei tulnud pähegi, et on midagi iseäralikku elus Tallinnas võõraste juures, kus tuli ka iseseisvalt nii mõndagi teha. Tallinn oli varemetes ja levis jutte salavorstivabrikutest, kus kinnipüütud lastest tehtavat vorsti, mida müüdi turul. Kuritegevus vohas ja kartsid isegi täiskasvanud, mitte ainult lapsed. Ühel pühapäeva varahommikul oli Mattil vaja jõuda Tallinn–Paldiski rongile, millega ta tavaliselt küll laupäeva õhtuti koju sõitis. Üks jaamavahe enne Paldiskit oli Laoküla peatus, kust jäi koju umbes kuus kilomeetrit minna. Jakob tuli teda saatma ja poiss imestas, miks nad käisid keset tänavat inimtühjal Tartu maanteel, kus vahel harva kõlkus plekk-kupli all ähmane elektripirn. Loomulikult teab Matti nüüd öelda, et seda tehti selleks, et vältida pimedusest majade vahelt lähtuvaid ootamatuid rünnakuid.

Aasta hiljem võttis poisi oma kostiliseks leskproua Julie Steinberg, kes elas sealsamas lähedal Kasarmu 10–2 (praegune Odra tänav) vanakraamituru, praeguse bussijaama vastas. „Kord isaga turul käies küsis isa ka jalgratta hinda, mis oli vist 700 enne 1947. aasta detsembri rahareformi aegset rubla, ja mina imestasin, kas niisuguse summa peab kohe kuskilt võtma või saab ehk mingi järeelmaksuga,“ meenutab Matti. Mainitud reformi ajal jäid kehtima senised mündid, rublad aga vahetati vahekorras 1:10. Samamoodi talitati ka 1961. aastal, kus vahekord oli samuti 1:10 ja käibele jäid vaskmündid. Seetõttu juhtuski, et isegi 1980. aastatel leidis Matti vahetusraha hulgast 1928. aasta münti ja muidki kunagisi vaskrahasid. Loomulikult püüti 1947. aastal münte hoida ja saada, kusjuures üht trikki üritas poiss isegi. Trammis müüsid pileteid konduktorid, kellele Matti ulatas rublase, kuid müntide asemel rebiti rullist rubla eest pikk piletijoru, millest iga piletiga võis eraldi sõita. Nii logistaski poiss Tallinnas trammiga (eriti meeldisid talle kunagised lahtised konkavagunid, mis olid elektritrampi külge haagitud) edasi-tagasi, kuni tüdines, ehkki piletid jäid lõpuni realiseerimata.

Toidu ostmiseks vajalike tšekkide saamiseks tuli miilitsas sisse registreerida. Õpilased said leivatšekid kooli kaudu. Need anti poes ära ja vastu sai osta ettenähtud koguse leiba või

saia. Mattil on meeles erakordne elamus, kui ta sai Roosikrantsi tänava nurgal asunud leivapoest saiatšekiga kaks barankat, sest seda maiust poleks muul viisil müüdnud.

Kuuepäevase koolinädala tõttu sõitis Matti koju laupäeval õhtul, kui oli juba pime. Kodutee ehk jalgsimatk raudteepeatusest tundus talle väga pikk, talvel tegi liiga pakane, sügisel vihm ja pori. Veelgi vaevalisem oli poisi jaoks esmaspäevahommikune tagasisõit, sest õigeks ajaks kooli jõudmiseks tuli ärgata kell neli, et minna rongile ja sõita Tallinna. Matti ütleb, et kui emal oli rohkem toitu kaasa panna, käis isa teda mõnikord saatmas, pambud jalgrattal, mida ta käekõrval lükkas ja mille pakiraamist hoides poiss järele vantsis.

Matti pere elas piiritsoonis, kuhu pileti ostmiseks tuli ette näidata tsooniluba, mida väljastas miilitsaosakond külanõukogu tõendi alusel. Vanaisa sõnul oli vanemate enda passis spetsiaalne piiritsooni asuka elukohta osutav tempel. Seega pidid nad võtma tõendi ja saatma selle postiga pojale, et ta saaks miilitsas anda taotluse, täita ankeedi ja oodata loa väljastamist. Loomulikult oli see tülikas ja mõnikord üritas poiss sõita ainult tõendi toel, millega alati ei lepitud. Matti sõnul kontrollisid patrullid dokumente nii rongis kui ka teel. „Kord juhtus nõnda, et sillal varitsesid piirivalvurid, üks sõdur näitas kontrollitavale lambiga silma valgust, teine seisis pisut eemal, automaat kahtluselusele suunatud, ja nõudis dokumente. Mul oli parajasti loa asemel külanõukogu tõend, millega seekord lepitati,“ jutustab Matti. Kodu aga selgus, et Matti oli pimedas esitanud hoopis kolhoosis saadud pitsati ja nurgastambiga eestikeelse tõendi suvel tehtud töö kohta, mis igati pädevaks tunnistati. Koolis nimelt nõuti, et õpilased teeksid suvel kolhoosis tööd ja kinnitaksid seda ametliku paberiga. Vanaisa seletab, et oli kolhoosiaja algus ja sundkorras loodud majandid virelesid, sestap pidid lapsedki midagi jõukohast tegema.

Koolis langes Matti kiusamise ohvriks, sest ta oli kaasõpilastest aasta noorem ja nõrgem, samas õppis paljudest teistest paremini. „Seetõttu ei leidnud ma sõpru, tegutsesin üksinda ja leidsin parimad sõbrad raamatutes, mida neelasin hulgi,“ sõnab Matti. Eestikeelsetele järgnesid üha paksemad venekeelsed ja keskkooli lõpupoole luges poiss neidki vabalt. Eriti on Mattil meeles küllaltki rikkaliku sõnavaraga Jules Verne'i venekeelne „20 000 ljööd vee all“. Keskkooliajast pärineb ka vanaisa mõistatuste armastus. Matti osales usinalt ajalehe Säde mõistatuste võistlusel ja võitis kord isegi raamatu Tarass Ševtšenkost („Tarassi saatus“ – teos tulevase ukraina kirjaniku ja kunstniku nukrast lapsepõlvest pärisorjadest vanemate katuse all). Keskkooli lõpupoole aga hakkas ta ise mõistatusi koostama, millest mõni avaldati Pioneeris ja mille eest maksti lausa tasu. Põhjalikult hakkas Matti sellega tegelema kümme aastat hiljem.

Augusti lõpus enne kooliteele lahkumist käis Matti alati vanaema juures, kes andis poisile midagi kaasa: korviga porgandeid, kaalikaid, kapsaid. „Alles palju hiljem hakkasin mõistma, et vanavanemad tahaksid su elust osa saada, sooviksid kuulda, kuidas oled oma elu seadnud, millega toime tulnud ja kuidas edasi läinud. Kahetsen, et tollal ei osanud nende igatsust taibata ja neile tähelepanu pöörata,“ ütleb Matti ja tunnistab, et emapoolsete vanavanemate soojus on säilinud temas tänini.

3.3. Kõrgkool

Keskkooli lõpetamise järel 1954. aastal olid vanaisal kõik teed valla, sest tollal kehtinud korra kohaselt võeti medaliga lõpetanu sisseastumiseksamiteta vastu igasse kõrgkooli. Tallinna 21. Keskkooli viienda lennu lõpetas hõbemedaliga kaks noormeest, kellest üks oli Matti Piirimaa. Kuldmedali välistasid kaks nelja – otsekui saatuse ironia tõttu sai ta selle hinde eesti ja vene keele kirjalikul eksamil. „Saatuse ironiaga oli tegemist seetõttu, et just need mõlemad on täitnud minu töömeheelust suurema osa kui matemaatika või füüsika,“ selgitab vanaisa. Tänu medalile oli valikuvõimalus suur. Matti kaalus koguni mõnda Moskva ülikooli astumist, sest keele oli ta iseõppimise teel juba piisavalt selgeks saanud, kuid kaugus ja keskkond osutasid siiski pisut heidutavaks. Pealegi polnud vanematel võimalik toetada tema nii kaugel õppimist, mis oleks läinud liiga kulukaks. Mõtted kaldusid ka Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale ja keeleteaduskonnale. Hilisemat kalduvust ja tõlkijana tegelemist arvestades oluiks see ehk õige valik, kuid vastumeelsust tekitas keeleteooria, mistõttu peatus Matti hoopis teisel valdkonnal. Vanaisa ütleb, et tõlkimisele tuli see silmaringi laienemise ja eri valdkonna teadmiste kogumise tõttu lausa oluliselt kasuks. Matti sõnul usaldasid vanemad tema vaistu ja jätsid otsustusõiguse talle. See polnud raske, sest nii põhikoolis kui ka keskkoolis sattusid Mattile õpetajad, kelle isiksus, teadmised ja suhtlemisviis olid tõeline eeskuju. Matemaatikas oli neid kolm – alates viiendast klassist Taimi Puu (Palm), hiljem Arnold Vihman ja Raimond Pundi, kellest vähemalt kaks viimast on Eesti kooliringkondades tuntud inimesed. Füüsikaõpetajatest avaldas vanaisale suurt mõju Ants Kõverjalg, keda poistest klassikaaslased teadsid ka sõdijana „valel poolel“, kuid vaikisid nagu üks mees, tänu millele sai ta koolis õpetada. (Piirimaa, 24.03.2015)

1954. aastal alustas Matti õppimist Tallinna Eduard Vilde nimelise Pedagoogilise Instituudi (praeguse Tallinna Ülikooli) matemaatika-füüsika teaduskonnas. Ta sattus rühma, kus üliõpilased omandasid matemaatika ja füüsika liiteriala ning diplomile kirjutati „keskkooli matemaatika ja füüsika õpetaja“. (Piirimaa, 24.03.2015)

Erinevalt praegusest pöörati mitme õppeaasta jooksul olulist tähelepanu hilisemas erialases töös vajalikule õppeaine metoodikale ja pedagoogilisele praktikale nii koolis kui ka koolivälises tegevuses. Alustada tuli suvisest pioneerilaagri praktikast, kus oli võimalik valida mitme ameti vahel: rühmakasvataja, pioneerijuht, spordiinstruktor, ujumisinstruktor. Kuna Matti oli enda arvates suvel meres ja talvel tollases Aia tänava basseinis ujumise selgeks õppinud, valiski ta ujumisinstruktori võimaluse. Praktikakohaks määrati kultuuritöötajate ametiühingu Valkla pioneerilaager, mille hoonekogum koosnes kunagiste sealse kandi piiritusevedajate uhketest elamutest. „Märkisin meres küll ujumisala ära, kuid külma suve tõttu lubasid meedikud lapsi merre õige harva, ja seda õiget ujumisõpetust nad küll ei saanud,“ sõnab Matti. (Piirimaa, 24.03.2015)

Iga semestri järel toimus eksamisesioon. Nagu ikka tuli sooritada arvestusi ning eriala ja nn „punaste ainete“ eksameid. Kahtlemata oli see Matti jaoks vaevaline, eriti kõrgem matemaatika ja diferentsiaalgeomeetria, kuid hakkama sai ta enda sõnul üsna hästi, sooritades eksamid enamasti hindele viis, kuid 25% kõrgemat stipendiumi, mida maksti läbinisti viielistele tudengitele, ei saanud Matti kordagi, sest praktikahinded jäid palli võrra madalamale. Sel ajal maksti stipendiumi kõigile, kes jõudsid vähemalt rahuldavalt edasi. Eksamipingete kahandamiseks õppis vanaisa materjali varakult selgeks ja kui õppejõud eksamieelsel konsultatsioonil pakkus ka eksami sooritamise võimalust, kasutas ta selle alati ära. Samal ajal kui teised järgmisel päeval eksamiga vaeva nägid, võis tunda ennast palju kergemini. (Piirimaa, 24.03.2015)

Vanaisa tunnistab, et tudengielu mõllust, mida tol ajal eriti polnudki, jäi ta kõrvale. „Õlle- ega muidki sõpru mul polnud. Olin jäänud endistviisi üsna endassetõmbunuks ja eelistasin suhtlemisele raamatuid ning ajakirju, mida neelasin hulgi,“ ütleb ta. Aeg oli üsna vaene ja Matti vanemate teenistus napp. Pealegi vajasis abi kaks nooremat õde, mistõttu püüdis Matti endalegi pisut lisategevust leida. Tänu õppejõudude soovitusel leidis ta tööd tunniandjana, käies kodus abistamas halva edasijõudmisega õpilasi. Nõnda teenis Matti tagasihoidlikku tasu, mis aitas lisaks stipendiumile toime tulla. Viimasel kursusel, kui üks õppejõud võeti sõjaväkke kordusõppustele, asendas Matti tema tunde Tallinna 4. Keskkoolis, kus ta töötas ühe veerandi. (Piirimaa, 24.03.2015)

Omaette seiklus oli vanaisa jaoks töötamine 1957. aastal Hruštšovi algatatud kampaania ajal uudismaadel, kuhu ta siirdus suveks vabatahtlikult. Kasahstani Kustanai oblastisse läks suur hulk üliõpilasi ja teisigi noori. Mitmepäevase sõidu järel haagiti jaamades vagun või paar lahti ning uudismaalased veeti kohalikesse majanditesse. Matti sõnul elasid nad koolimajas ja töötasid kõigepealt silotegemisel, siis heinavarumisel ja lõpuks ka viljalõikusel. (Piirimaa, 24.03.2015)

Vanaisa tunnistab, et algul oli harjumatusse tõttu raskusi: „Heinasületäis ei tahtnud kuidagi hargi otsas püsida, põhukoormad kippusid teel oma kuju muutma, viljalaadimine võttis turja ja käed mitmeks päevaks valusaks.“ Lõpuks aga kujunesid vilumus ja tööharjumus ning enam ei veetud päevas viiekesi kolm koormat, vaid kolmekesi viis koormat. (Piirimaa 1957a: 1)

Kui kogunes nii palju vilja, et seda päeva jooksul ei jõutud ära tuulata, otsustati hakata tööle ka öösel. Töötati kahes vahetuses. Öine vahetus saabus viljakuivatusplatsile kell üheksa õhtul. Töö lihtsustamiseks hakati jäätmeid ära vedama kanderaami asemel suure vankriga. Nii sai kõigest kahe minutiga tehtud töö, mida enne tegid pidevalt kaks inimest. Vahetustega tuli tööd teha ka kombainil, sest olla pidevalt kummargil ja loopida vilja masina transportöörilindile polnud Matti arust üldse kerge. (Piirimaa 1957b: 1)

Ühe kummalise tööna on vanaisal meeles samaani – savitelliste – tegemine. Ta teab seda retsepti hästi: „Vajaduse kohaselt ajada maapinnal savi laiali, valada juurde vett, kuni tekib pannkoogitaigna paksune puder, viimane hästi läbi sõtkuda, muuseas see töö tehakse hobuse seljas istudes.“ Vanaisa meenutab, et sadulat polnud ja pärast esimest päeva pidi tükk aega harkisjalu käima, kuni marraskil nahk paranes. Ta jätkab: „Edasi lisatakse maitse järgi õlgi, segatakse jälle, saadud segust vormitakse pätsid, millest peale kuivamist laotakse ehitusobjektide müürid.“ (Piirimaa 1957c: 1)

Töömahtu arvestati normipäevades ja kuna eesti noortel oli tööharjumus veres, lasti kätel hoogsalt käia. Päevas kogunes lausa nii palju normipäevi, et kolhoosi juhatus pidas vajalikuks kokkulepitud tasumäära ühepoolselt kärpida. Töös läks vaja ka matemaatikuharidust, näiteks viljatuulamisplatsi puhastamisel, kus tööd arvestati ruutmeetrite järgi, kuid üsna kummaliselt. „Brigadirid rehkendas nõnda: meeter korda meeter on ruutmeeter, seega kümme meetrit korda kümme meetrit on kümme ruutmeetrit. Pärast matemaatika algkursuse andmist sai brigadirgi pindala arvutamise selgeks,“ muigab vanaisa. Matti töötasust piisas hiljem isegi kallist riidest korraliku ülikonna tellimiseks Tallinna rätsepaateljees. (Piirimaa, 24.03.2015)

Õhtuti ootasid male, domino; laulud kodumaast, tööst, sõprusest; ajalehed ja muidugi koduste kirjade lugemine ja neile vastamine. Vanaisa ütleb, et väga suur rõõm oli teada, et teda peeti meeles. (Piirimaa 1957a: 1)

5. septembril 1957 avaldas Noorte Hääl vanaisa värvikamaid meenutusi uudismaalt:

„Pettumused, pettumused... Juba reisil pettusime, nimelt Uraali mägedes. Ootasime sügavaid kuristikke ja teravate harjadega mäeahelikke, kuid nägime üsna meie Lõuna-Eesti maastikuga sarnanevat vaatepilti... Fantaasia maaliskasahstanist pildi kui mingist poolkõrbest kõrvetava päikese ja lõõtsutavate suhhoiveidega – nägime endi üllatuseks laiuvat rohelist taimkattega kaetud maa-ala. Esimestel päevadel puhusid jahedad tuuled, tibutas vihma ning temperatuur oli isegi madalam kui enne ärasõitu Eestis. /.../ Joogivett ei ole vaja vedada kilomeetrite tagant, nagu meid enne ärasõitu hirmutati - nii et üks pettumus (kuigi positiivses mõttes) teise otsa.“

„Stepp... Esimene mõte: „Küll siin on autojuhtidel hea elu – suru muudkui gaasipedaali, pole siin ei kraave ega kive, ei puid ega põõsaid!“ Teine mõte (autokastis rappudes): „Neetud tee, auklik ja muhklik, masin rappub nagu kurjast vaimust vaevatu, ei tea, kuidas autojuhid siin hakkama saavad.“

„Tööpäev on lõpul, mängime enne õhtusööki palli. Riidetuseks on ujumiskolmnurgad ja supelkostüümid. Oma üllatuseks märkame, et lähedalasuva klubi ehituselt kaovad ära kõik naistöölised, kes enam tagasi ei pöördu. Selgub, et siin on kombeks töö juures võimalikult soojalt riietuda. Ega midagi, edaspidi tuli arvestada kohalikke kombeid. Poolelijäänud töö aga tuli meil endil lõpetada.“

„Kolhoosil on oma arbuusiväli. Esmakordselt sattusime „juhuslikult“ sinna esimeste arbuuside valmimise ajal ning tegime valvurile selgeks, et oleme Eestist ning pole varem näinud, kuidas arbuusid kasvavad. On enesestmõistetav, et me tühjade kätega tagasi ei tulnud.“

„Öö. Väliköök. Valvur magab pingil. Kuuvalgel võib näha „kahtlasi“ kogusid, kes hiilivad valvuri lähedale, kuid ei pea vastu ja turtsatavad naerma. Valvur ärkab ja „avantüür“ – ära viia supipott ja siduda valvur pingi külge kinni – on läbi kukkunud.“ (Piirimaa 1957c: 1)

Üliõpilasaastail tegi Matti algust ka ajalehtede kirjasatjana, kusjuures aeg-ajalt kaastööd ka avaldati ja tasustati. Hiljem avardus see tööpõld märkimisväärselt. Viimasel ülikooliaastal oli tulevastel füüsikaõpetajatel pärast vastava kursuse läbimist võimalik sooritada ka autojuhtimise teooria- ja sõidueksam ning juunis 1958. aastal saigi Matti auto- ja mootorrattajahi load, millest esimest kasutab ta tänini. (Piirimaa, 24.03.2015)

1958. aastal saabus lõpueksamite aeg ja koos sellega ka oluline tähis edasisel eluteel – suunamiskomisjon. Kehtis tehnikumi ja kõrgkooli lõpetanud nn „noorte spetsialistide“ töölesuunamine kolmeks aastaks sinna, kus vastava ala töötajaid vajati. „Aga mis spetsialist

alles diplomi saanud noor ikka on," lisab vanaisa. Matti määrati kolmandat aastat tegutsenud Rakvere Internaatkooli õpetajaks. (Piirimaa, 24.03.2015)

4. Rakvere Internaatkool

1958. aastal alustas Matti füüsika- ja matemaatikaõpetajana tööd Rakvere Internaatkoolis. Kohustusliku kolme aasta asemel töötas ta seal 14 aastat ning alates 1972. aastast õppealajuhatajana. (Segadus „Naerata ometi“... 2012) Rakvere Internaatkool oli üks esimesi seesuguseid koole (Piirimaa 1961: 4). Inglise keele (ja mitteametlikult ka spordi-) kallakuga kool võimaldas vanemateta ja raskes majandusseisus elavatele lastele tasuta toitu, riideid, koolitarbeid ja majutust (Segadus „Naerata ometi“... 2012). Alguses elas ja õppis seal 210 last, hiljem tõusis arv 330 õpilasele, mis tõi kaasa ruumipuuduse, nii et lapsed tuli paigutada linna eri kohtades asuvasse nelja ühiselamusse (Piirimaa 1961: 4).

1958. aasta sügisel alustati uue internaadihoone ehitamist, mis oli mõeldud 330 õpilasele. Vanaisa sõnul said internaadi ümbruse korrastustöödel osaleda ka õpilased, kes aitasid ehitajatel laudu ja kive laduda, aknaid pesta, ajutisi kõrvalhooneid lammutada ning muid jõukohaseid töid teha. Projekteerimistöödel esines aga raskusi ja puudusi, millest ei saanud mööda vaadata. Vanaisa arvamus oli tol ajal selline: „Projektide koostamisel tuleks arvestada seda, et internaatkool on paljudele lastele ainsaks koduks. Suures hotelli- või kasarmutüüpi hoones, kus pidevalt elab 330 last, on raske luua perekondlikku õhkkonda. Seepärast oleks väga teretulnud, kui arhitektid leiaksid võimaluse selliste ühiselamute projekteerimiseks, kus internaadigrupid võiksid elada üksteist segamata. Vahest sobiks siin midagi ridaelamu taolist, kus igal grupil oleks oma sissekäik?“ Lisaks oli probleem 50-meetrise kuumaveetoruga, mis oli projekteeritud ilma kompensatoriteta. Vanaisa teadis, et nii pikk toru paisub kuumenemisel mitme sentimeetri võrra, mille tagajärjel võib sein puruneda. Veel üks puudus seisnes selles, et katlamajast kööki kuumade vee saamiseks pidi katlamajas viibima kütja. Matti soovitas võtta kasutusele relee (automaatikaseade), mis vajaduse korral veepumba automaatselt tööle paneks. (Ibid.: 4)

Mattile anti koolis juhatada 6. klass, mis oli direktori sõnul „käest ära läinud“ ja seetõttu oli sinna vaja energilist meesõpetajat. Õpetaja Piirimaa õnnestus viia klass esirinda: esimesed oldi vanaraua kogumises ja isetegevuses. Ühistest üritustest võttis muidugi osa ka Matti, kes koos õpilastega sportis ja matkas. (Jääger 1960: 2)

Vanaisa sõnul toimus kodutööde ettevalmistamine klassis kasvataja juhtimisel ja see kestis kolm tundi. Koolis arendati ka eluks vajalikke tööoskusi ja -harjumust. Selleks töötas iga

õpilane suvel kooli juures vähemalt ühe kuu. Parimaks puhkuseviisiks oli sport. Koolis oli võimalik tegeleda kehakultuuri, korvpalli, võrkpalli, kergejõustiku, suusatamise, male ja kabega. Lugesihuvilised said aega veeta kooli ligi 15 000-kõitelises raamatukogus. Õhtupoolikuid said õpilased sisustada foto-, näite-, vene keele jt ringidega ning ka telesaadete vaatamisega. Neljapäeviti ja pühapäeviti vaadati ühiselt suures saalis nii kunstilisi kui ka dokumentaal- ja multifilme. (Piirimaa 1959: 3)

Õpetaja Piirimaa oli alati valmis särasilmsetele askeldajatele füüsika küsimusi seletama. Kooli füüsikalaboratoorium oli peaaegu kõikide poiste lemmikpaik. Mitmesugused mõõteriistad, keerulised aparaadid, huvitavad optilised seadmed ja kinoaparaat hakkasid õpilastele eriti meeldima siis, kui õpetaja Piirimaa pani aluse kinoringile. Õpilastes füüsika ja matemaatika vastu huvi tekitamiseks kasutas Matti kavalust. Nimelt pani ta õpilased tabeleid joonistama ning katseriistu valmistama: ise tehtud seadmetega on ju ikka uhkem töötada ning need lausa kutsuvad üle kabinetiläve astuma. (Jääger 1960: 2)

Noor õpetaja tahtis, et internaatkoolis oleks kõik sama ideaalselt korras kui instituudis. Oma kabinetis töötas Matti hiliste õhtutundideni, valmistades ette katseid ja laboratoorseid töid ning lugedes uut tehnilist kirjandust, mis oli tema suureks nõrkuseks, kuigi rõõvis väärtuslikke unetunde. (Ibid.: 1960)

Matti arvas, et lootus õpetaja kõikvõimsusesse on sama väär kui kunagine usk „heasse tsaarisse“. Ühiskonna tulevik sõltub vanaisa sõnul noore põlvkonna suunamisest ning tema läbimõeldud kasvatamisest. (Vissak 1970: 3) Töö noortega oli ja on praegugi vanaisale südamelähedane, nagu ta seda sageli tõestab oma lapselapsi õpingutel aidates ning nende küsimustele vastata püüdes. „Ta armastab inimesi, ta armastab neid poisse ja tüdrukuid, kellel kogu elu on alles ees. Ja Matti Piirimaa teeb, mis oskab ja suudab, et need poisid ja tüdrukud astuksid suurde ellu õige sammuga,“ kirjutab Jääger Noorte Hääles. (Jääger 1960: 2)

Vanaisa mäletab siiani, kuidas Silvia Rannamaa käis olustikuga tutvumiseks tema matemaatikatunnis ja lahkus koolist meeldivate muljetega. Nähtut kirjeldas kirjanik „Kadris“ teenelise õpetaja tunnina, kuid alles 1986. aastal peeti Mattit selle aunimetuse vääriliseks. „Rakvere Internaatkool kuulus tänu oma saavutustele Eesti internaatkoolide tippu,“ ütleb vanaisa. Tema sõnul oli soovijaid rohkem, kui suudeti vastu võtta. „Lõpetanute hulgas on praegugi tuntud ja edukaid Eesti inimesi.“ Matti toob esile ka direktor Ants Sillari, kes pälvis kooli loomise ja tippu viimise eest ainult vähestele haridustöötajatele antud Lenini ordeni. Haridusasutus, mida vanaisa arvates praegugi vähekindlustatud ja vanemateta lastele hädasti vaja oleks, likvideeriti 1979. aastal ning asendati sanatoorse kooliga, mis

komplekteeriti käitumishälvetega lastega. „Kiire allakäigu tõttu püsis sanatoorne kool ainult 1981. aastani,“ lisab vanaisa. (Segadus „Naerata ometi“... 2012)

5. Rakvere 3. Keskkool

Rakvere 3. Keskkool pidi avatama 1. septembril 1972. aastal. See lükkus aga mitmel korral edasi. Kooli üleandmise aktile oli kogutud juba mitmesuguseid allkirju, puudu oli vaid vastuvõtja ehk koolidirektori allkiri. Matti, kes oli kooli ehitamisega kursis juba 1972. aasta juulist, teadis paljusid vaegtöid ja puudusi, mis vastuvõtmise korral oleks kõik tema õlgadele langenud. Vanaisa tõrkumine lõppes sellega, et ta saadeti kabinetist välja ja öeldi: „Sinu allkirja polegi vaja: kui edasi tõrgud, kutsun haridusosakonna juhataja, kes kirjutab vastuvõtjana alla ja lool lõpp!“ Tehti kompromiss, millega Matti andis direktorina allkirja, saades vastutasuks lükata kooli avamine 1. jaanuarilt 31. märtsile 1973. Koostati pikk nimekiri defektidest ja puudujääkidest, mille ehitaja – Rakvere MEK – pidi antud kuupäevaks kõrvaldama. (Piirimaa 1993: 5)

Mainitud akti allkirjutamise ajal tekkis Mattis vastumeelsus ja põlgus kahe ametkonna suhtes, mis on teda kõikide tööaastate jooksul saatnud. Teda häiris tollase tuletõrjeinspeksiooni ja sanitaar-epidemioloogiajaama kahekeelsus. Nende esindajad kinnitasid allkirjaga, et kool vastab nõuetele ning et neil pole ehitajate suhtes pretensioone, kuid kohe pärast kooli avamist ilmusid nad direktorile ettekirjutisi tegema, nõudes ränkade puuduste likvideerimist. (Ibid.: 5)

1. septembril 1973. aastal kujunes hiidkool, kuhu liideti kahe kaheksaklassilise kooli pered. Keskkooli nime andmiseks lisati sinna ka 17 9. klassi õpilast 1. Keskkoolist. (Ibid.: 5) Õppetöö toimus kahes vahetuses, millest teise vahetusse jäi osa esimesest kolmest algkooli klassist. 9. klassis sai süvendatult õppida vene keelt, keemiat või raadiotehnikat. (Piirimaa 1973: 1, 3)

Vanaisa jaoks olid kümme esimest direktoriaastat suur õppimisaeg: õppealajuhataja kohalt rajooni suurima kooli direktoriks edutatud noorest mehest pidi kujunema koolijuht. Hiljem Tallinna Pedagoogikaülikooli õppejõuna tulevase koolijuhte harides rõhutas Matti alati õnne, mis talle direktorina osaks sai: „Meie peres ei andnud tooni intrigaanid, meie kooli pere ei olnud lõhestatud, vaid tegutses ühes suunas, kasutades oma energia loomiseks, mitte lagundamiseks.“ (Piirimaa 1993: 5)

Koolidirektori ja õpetajana pidas Matti väga oluliseks, et õppekava maht oleks lastele jõukohane ning õpikud arusaadavad ja kasutatavad. Matemaatikaõpetajaks pürgijate arvu vähenemise tõi vanaisa arvates kaasa koolimatemaatika moderniseerimine 60. aastate lõpul. Seoses sellega unustati jälgida, et materjal oleks lastele omandatav, ka keskmistele õpilastele. Mattile tundus, nagu oleks programmi maht ja teemade esitusviis õpikutes tehtud sihilikult sellised, et need peletaksid lapsi eemale ega ärataks huvi selle aine vastu. Õpikud pidid ja peaksid vanaisa arvates ka praegu olema lastele iseseisvalt kasutatavad. Matti arust sisendavad üle jõu käivad õppekavad ja keerulised õpikud õpilastesse veendumust, et matemaatika on raske, arusaamatu ning igav aine. „Et ometi on õnnelikke erandeid, see on entusiastidest matemaatikaõpetajate teene, kes programmide ja õpikute kiuste on suutnud lastes olevat matemaatikasädet hinges hoida,“ ütleb vanaisa. (Piirimaa 1980: 4)

Vanaisa pooldab siiani õpilaste üleviimist järgmisesse klassi ühe või kahe mitterahuldava aastahindega ükskõik millistes õppeainetes, sõltuvalt õpilase füüsilistest ja vaimsetest võimetest. „Ei saa nõuda, et iga inimene hüppaks näiteks kaks meetrit kõrgust või tal oleksid laitmatud vokaalsed või kujutava kunsti alased võimed. Samuti on loogiline eeldada, et kõik ei suuda omandada näiteks matemaatika, võõrkeele või bioloogiakursuse sisu ühesuguse eduga,“ ütleb vanaisa. Nii poleks klassides õpilasi, kes peavad pidevalt uues kollektiivis ümber kujunema. See suurendaks Matti arvates nende enesekindlust, hoiaks ära klassi kordamisest tingitud käitumishälbed ega sunniks tekkima protesti kooli ja õpetajate vastu. Vanaisa nõustus, et seda ei saaks rakendada viies-kuues õppeaines mitte edasijõudvate õpilaste puhul. Sellisel juhul tuleks leida sobiv kool, kus laps saaks õpinguid jätkata, või rakendada vajalikke mõjutusvahendeid. Samas leiab Matti, et kui õpilase mahajäämus on põhjustatud haigusest, peaks olema võimalik teistele järelejõudmiseks klassi korrata. (Piirimaa 1973: 2)

Matti arvates on koolil vaja kogu ühiskonna toetust, eelkõige aga lastevanemate abi. Rakvere 3. Keskkoolis tegutses lastevanemate komitee, mis aitas operatiivselt lahendada mitmeid probleeme. Selleks olid moodustatud eraldi komisjonid, näiteks finants- ja majanduskomisjon, mille suurimaks saavutuseks peab vanaisa materjalide muretsemist 25-meetrise lasketiiru ehitamiseks koolimaja keldrisse. Lisaks tegeles komisjon keskküttesüsteemi, traktori ja auto remontimise, tööõpetuse tundideks materjalide hankimise, õppekabinettide sisustamisega jne. „Tänu lastevanemate abile on meil ühed paremad õppekabinetid rajoonis,“ kirjutab Matti Rahva Hääles (1981). Õppe- ja kasvatustöökomisjon tegeles probleemse käitumisega lastega ning aitas tublidel õpilastel oma võimeid arendada. Tundidest omavoliliselt lahkunud ja puudulikke hindeid saanud lapsed kutsuti koos vanematega komisjoni koosolekutele ning need õpilased jäid edaspidi kahekordse kontrolli

alla. Laupäeviti, mil kiputi sagedamini poppi tegema, käisid komisjoni liikmed esimesest tunnist puudunud õpilaste kodudes, mis aitas põhjuseta puudujate arvu vähendada. Vähemaks jäi ka alaealiste asjade inspeksioonis arvel olevaid õpilasi. Pedagoogilise kollektiivi ja lastevanemate koostöö aitas õppeedukusel tõusta. 1978–1981. aastatel võitsid Rakvere 3. Keskkooli õpilased esikohti rajooni aineolümpiaadidel ning osalesid ka üleliidulisel keemiaolümpiaadil. Vanaisa kinnitab, et ühine töö aitas saavutada häid tulemusi tähtsaima ülesande täitmisel – igakülgset arenenud kodaniku kasvatamisel. (Piirimaa 1981: 3)

Eelseisnud koolireformi projekti kiitis heaks ka Rakvere 3. Keskkooli pere, kes eesotsas direktor Mattiga leidis mitmeid parandamist vajavaid asjaolusid. Esiteks õpilaste arvu vähendamine klassides ja pikapäevarühmades, mis mõjuks hästi õppetöö ja kasvatamise kvaliteedile. Selleks vajati Rakveres juurde üht paarikümne klassikomplektiga kaheksaklassilist kooli, mille lähedusse projekteerida ülerahvastamise vältimiseks pikapäevarühmad. Teiseks taheti suuremat tähelepanu pöörata laste töökasvatuse tõhustamisele vastavalt kohalikele vajadustele. Kolmandaks sooviks oli mahutada 4.-8. klassis õppetunnid viiele päevale nädalas, kuues päev võiks jääda klassi- ja kooliväliseks tegevuseks, võistlusteks, kokkutulekuteks jne. Matti pidas väga oluliseks, et õppetunde ei kulutataks kõrvalistel eesmärkidel, näiteks spordivõistlustel, mida kiputi tööpäevadel korraldama. Lisaks tehti ettepanek klassijuhataja tunnikoormuse vähendamiseks ja palga kolme- kuni neljakordseks tõstmiseks. Samuti taheti hakata seaduslikult vastutusele võtma oma lapsi vääralt kasvatanud vanemaid. (Piirimaa 1984: 2)

Vanaisa arvates ei saa töö pedagoogina kedagi täielikult rahuldada. Kunagi ei tea täpselt, mida tulevikus haridustöötajatelt nõutakse ja kas selle kätte jõudmisel selgub, et midagi on tegemata jäetud või hoopis valesti tehtud. „Töö rõõmuläte peitub töö tulemustes, kahe teguri kokkulangemises – kas oled ise rahul ja kas on rahul need, kelle jaoks oled töötanud,“ ütleb vanaisa. Matti sõnul näeb õpetaja oma töövilja 10-15 aasta pärast, kui tema kunagised õpilased on täielikult iseseisvaks saanud. (Lugejatega kohtub... 1978: 1-4)

Vanaisa meelest kehtib läbinisti edukale õpetajale ainult üks standard: „Ta peab olema iseloomult ingel, distsiplineerimises demon, kohanemisel kameeleon, oma lootustes optimist ja julguse poolest lausa kangelane.“ Matti rõhutab, et õpetajal peab olema ka vaba aega, sest kui see tööst kaob, ei ole ta enam pedagoog, vaid tunniandmise masin. „Õpetada saab edukalt siis, kui jätkub aega endale, kui saab unustada mõneks ajaks koolitöö ning vaadata ennast kõrvalt, kui saab end taas laadida rõõmu, optimismi, uute teadmiste ja nende edasiandmise võtetega. Iga aku, mis ainult suure koormusega tühjeneb, läheb peatselt lühisesse,“ on Matti targad sõnad. (Lugejatega kohtub... 1978: 1-4)

6. Pedagoogiliste seisukohtade kujunemine haridusministri asetäitjana

1987. aastal valiti Matti Rakvere rajooni haridusosakonna juhatajaks. Kui pooleteise aasta pärast hakkasid puhuma uued tuuled ja hariduse tippjuhtide hulka lisati eesti kaadrit, määrati Matti hariduskomitee esimehe esimeseks asetäitjaks, kes kuulus ühtaegu ministrina valitsuse koosseisu. Üheksakümnendatel taastati ministriumid ja Matti jätkas hariduse valdkonnas pedagoogikaülikooli täiendusteaduskonna dekaanina. Sealt läks ta 1996. aastal sama ülikooli praktikaosakonna juhatajaks ja kaks aastat hiljem jäi pensionile. (Kivi 2015: 48-52)

Murrangulistel üleminekuaastatel realiseeris hariduskomitee kümneid tähtsaid otsuseid, mis aitasid alistada Eesti hariduses valitsenud totalitarismi ja minna üle koolidemokraatiale. Mitmed neist seostuvad Matti Piirimaaga. (Suursalu 1997: 15)

Matti Piirimaa haridusalase töö üks peamisi eesmärke oli kooliuuendamine. Vanaisa uskus, et ühiskond saab ühisel tegutsemisel just niisuguse kooli, nagu ta seda väärrib. (Minister vastab... 1988: 1) Hariduse kaugemaks sihiks pidas ta inimese kujundamist, kes suudab oma teadmistega ka rahvusvahelisel tasemel teistega konkureerida, ning esimeste hulgas olemist teaduse tegemises maailma tasandil (Piirimaa 1988: 18).

Vanaisa ütleb, et kool ja majanduselu on lahutamatult seotud. Ta arvas, et kui saadakse hakkama 1987. aastal välja pakutud Isemajandava Eesti majandusprogrammiga, tullakse toime ka oma haridusega. Matti usub Eestimaa kooli autonoomiasse, sest eri vabariikide tingimused ja haridusele pandavad lootused on erinevad, mistõttu ka Eestimaa kool võib ja lausa peab olema teistsugune kui kauge ja teistes ajaloolistes tingimustes kujunenud kool. (Minister vastab... 1988: 1) Vanaisa kirjeldab majanduse arengut kui baasi, mis teeb paratamatult kaasa ka hariduse kui pealisehituse arengu. „Kui räägime, et majandus peab jõudma maailmamajanduse tasemele, siis lähtugem sellest, et haridus peab sinna vahest varemgi jõudma“ (Piirimaa 1988: 18).

Matti pooldab siiani väikeseid maakoole ning on nende töö lõpetamise ja hiidkoolide rajamise vastu. Ta on alati väga tähtsaks pidanud kodu ja kooli lähedust, et lapse kooliskäimine ei oleneks üksnes bussisõidugraafikust. Praegusaja olukorda arvestades – üha rohkem kodulähedasi koole suletakse – võiks Matti arvates taastada internaatkoolid, et lastel oleksid soodsad elamis- ja õppimistingimused, mida ei häiriks materiaalsete vahendite puudumine. (Vare 1988: 1)

Vanaisa meelest on keskharidus omamoodi väärtus, mis muudab hindamatuks ka inimese: annab talle eneseteadvust, julgust, tarkust, mõistust. Seega peaks õppima innustama mitte ainult eesmärk haridust millekski kasutada, vaid siht olla veelgi inimlikum inimene ning saada osa üldinimlikust kultuurist. Matti ütleb, et iga inimese harimisele ja kujundamisele ei saa läheneda ühtmoodi. (Piirimaa 1988: 2) „Selge on see, et õpilast peaks õppima ergutama koolirõõm, õpihimu, mitte aga sund ja hirm, mis tekitavad vastumeelsuse,“ on vanaisa kindel seisukoht (Vare 1988: 1).

Räägitakse küll, et tahetakse kasvatada mitmekülgsest arenenud inimest, kuid vanaisal tekib selle peale küsimus, mitu külge siis inimesel on. „Ja kui iga külge hoolega lihvime, äkki lihvime need küljed kõik ümaraks ja saame hästi ümmarguse inimese, kes veereb läbi elu, kuskilt kinni hakkamata,“ mõtleb Matti. Vanaisa arvates peab kindlaks tegema, missugust inimest ja kuhu parajasti vajatakse, ning kool võiks kaasa aidata selle teostegemisele. (Piirimaa 1988: 2)

Matti pidas väga oluliseks rahuldada enne maainimeste vajadused, anda neile kodud ning alles siis hakata ehitama linnadesse. Teatavasti hakkab linnadesse elamute ja haridusasutuste rajamisel sinna aina rohkem inimesi valguma ning suureneb korteripuudus. Lisaks toob see kaasa andekate inimeste äravoolu kodukohast. Vanaisa ütleb: „Lapsel peab olema võimalus näha oma vanemate, vanavanemate tööd. Tal peavad olema juured kodumullas, ta peab nägema, mismoodi saadakse toit kõigile, mismoodi areneb loodus.“ Seda mõistes kujunevad inimesed, kes hoiavad kodu ega pea põhieesmärgiks juurteta mööda maailma ringirändamist, haarates seda, mis kättesaadav, nägemata ise eluväärtuste loomiseks vaeva. Selleks et hoida last kodukohas ning säilitada paiga intellektuaalset potentsiaali, tuli Matti arvates finantseerida hargharidust ka koolides, kus polnud võimalik kahte paralleeli avada, et ka maalapsed saaksid valida võimete- ja huvidekohase hariduse. (Piirimaa 1988: 2)

Koolijuhtide, lastevanemate, õpilaste ning ärsalt mõtleivate inimeste algatusel ja toetusel püüeldi hariduselus seni õigeks peetud, kuid kooli arengut takistanud eeskirjade ja piiravate sätete muutmise poole. 1988. aasta sügisest hakkasid koolikorralduses kehtima mitmed muudatused, mille eesmärk oli haridusasutuste õiguste lahendamine ning koolirahva julgustamine uutele mõtetele ja tegudele. (Piirimaa 1988: 1)

1988. aasta uuendusi alates 1. septembrist:

- 103 keskkoolis ja kümnes 9-klassilises koolis algab harghariduse elluviimine ehk üleminek diferentseeritud õpetamisele;
- Osades algkoolides minnakse aineõpetuselt üle üldõpetusele;

- Koolid võivad ise otsustada, kui pikka töönaalat rakendada, kui pikad on koolitunnid ja vaheajad;
- Õppeveerandid asendatakse trimestritega;
- Koolipere ettepanekutest lähtudes otsustatakse, millistes õppeainetes korraldatakse üleminekueksamid, mitu neid on ja kas suulised või kirjalikud;
- Seni rajooni haridusosakondade pärusmaaks olnud pedagoogide stažeerimine, meetoodilise töö korraldamine ning kvalifikatsiooni tõstmine jääb koolide ülesandeks;
- Harghariduse variantide rakendamine 10. klassis kinnitatakse hariduskomitee käskkirjaga, et koolidel oleks kindel alus oma soovide realiseerimiseks;
- Sõjalise algõpetuse programmi (1987) teemasid tütarlastele ei õpetata, 30 täiendavat tundi lisatakse meditsiinikursusele;
- Mai esimene nädal kuulutatakse ühissetevõtmiste (matkad, ekskursioonid, kevadised põllutööd, võistlused) nädalaks;
- Koolides, kus puuduvad arvutid või nende kasutamisevõimalus, asendatakse arvutiõpetus mõne muu õppeainega. (Minister vastab... 1988: 1; Vare 1988: 1; Piirimaa 1988: 1)

Ministrina allus vanaisale üldhariduse peavalitsus. Peavalitsuste (kokku oli komiteel neli peavalitsust) töö ja ülesanded pidid olema kooskõlas, sest ilma selleta ei saanud tagada rahvahariduse pidevsüsteemi loomist. Vanaisa arvas, et sotsiaalse õigluse aitab tagada võimalus, et kõik saavad ükskõik millal ja mistahes vormis jätkata haridusteed. (Vare 1988: 1, 3)

Oma suurimateks saavutusteks haridusalases juhtimistöös peab Matti komitee esimehe Väino Rajangu juhtimisel haridus- ning kõrg- ja keskeriharidusministeeriumi ning kutsehariduskomitee ühendamist ühtseks haridussüsteemiks. Lisaks uue haridusseaduse koostamist, millesse kaasati haridusüldsuse esindajaid, haridusteadlasi PTUI-st (Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut), VÕT-ist (Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut) ja ülikoolidest, praktikuid haridusosakondadest ning koolijuhte, kellega koos peeti mõttetalguid. (Tikk 2007: 2)

7. Perering

Kõik peatükis toodud vanaisa meenutused tuginevad temaga 19.09.2015 läbi viidud intervjuule.

Vanaisa jaoks on abielu kindlusetunde andja ja ühiste tegevuste alus. Koos loovad noored perekonna, kasvatavad lapsi ja saavutavad aegamisi iseseisvuse ning töötades materiaalse kindlustatuse. Viimase siis, kui osatakse elada säästlikult, raiskamata tervist ja raha alkoholile, tubakale ning muudele meelemürkidele.

Internaatkoolis töötamise ajal sattus Matti juhuslikult koolisöökla lounalauda Riigipanga inspektori Maie Viikmanniga, kes oli tulnud raamatupidamist kontrollima. Jutuajamise käigus selgus, et ta õpib TRÜ kaugõppes, kus tuleb teha matemaatika kontrolltöid. Vanaisa sai oma laialdaste teadmistega talle abiks olla. Tutvus üha süvenes ning 1961. aastal nad abiellusid. Kooselu registreeriti perekonnaseisuaktide büroos kitsas ringis, millele järgnes mõnetunnine istumine sugulastega nooriku kodus. Vastavalt tollastele võimalustele oli see Matti sõnul üsnagi tagasihoidlik.

Kõige enam hindab Matti oma abikaasas rahulikkust, abivalmidust, kaastundlikkust, kodu hoidmise oskust, armastust, järjekindlust, edasipüüdlikkust ja oskust õigel ajal vaikida. „See viimane on öeldud naljatamisi, kuid tõetera on kindlasti peidus,“ naerab vanaisa. Konfliktide (nendeta pole ükski elu mõeldav) paisumise puhul aitab Matti sõnul vaikimisoskus aeg-ajalt pingeid leevendada ja taas rahu saavutada.

28. märtsil 1962. aastal nägi ilma valgust esimene tütar Karin, kes oma isa eeskujul on töötanud õpetajana nüüdseks tegevuse lõpetanud Tallinna 39. Keskkoolis ja endises Harkujärve Lasteaed-Algkoolis. Praeguseks on ta juba 15 aastat tegelenud tõlkimisega. Teine tütar Kertu sündis 13. aprillil 1970. aastal ning on oma elu sidunud turismiga, töötades reisibüroos.

Rohkem kui 50 aasta jooksul on Matti alati elanud koos perega. Algul lastega kuni nende suureks sirgumiseni, seejärel on pereside alati püsinud ka siis, kui lapsed nende ehitatud kodust lahkusid ja endale oma elu kujundasid. Vanaisa ütleb, et suhtlemine laste ja lastelastega on soe ning lisab elule rõõmu. „Elame neile alati kaasa ja toetame neid,“ sõnab vanaisa ja võib kinnitada, et see on tõsi.

8. Tõlkimine

Matti tööraseks on alati aidanud leevendada hobi – tõlkimine. See töö on talle pakkunud sisukat tegevust, eluaegset enesetäiendamisvõimalust, meeldivat vaheldust ning vanaisa sõnul „andnud leivale võid“. Vene keele selgeks õppinud ja lugemist alustanud, leidis Matti huvitavaid materjale, mis oleksid ehk ka eesti keeles huvi pakkunud. Seepärast üritas ta juba

tudengipõlves ennast tublisti üle hinnates tõlketööga algust teha, kuid loomulikult aidati ta õige pea kahe jalaga maapinnale tagasi. Huvi see ei kahandanud ning 1961. aastal, kui Matti juba õpetajana töötas, õnnestus tal teha esimene proovitöö ja tõlkida eesti keelde raamat – Aleksandr Presnjakovi „Alistatud molekul“. (Piirimaa, 9.08.2015)

Maik suhu saadud, jätkus tõlketegevus võimaluste piires – ja neid võimalusi oli vanaisa sõnul palju vähem kui tahtmist – niisuguste vähepakkuvate trükiste eestindamisega, mida kogenud tõlkijad ei soovinud teha (Džafar Tšujako „Imede orus“, Vladimir Uspenski „Kuulsuse tee“, Ilja Peškin „Kuidas sünnib teras“, Muhadin Ahmatov „Seal, kus kappas kangelase ratsu“, Mahanmad-Rasul „Päev enne armumist“). Aegamisi lisandusid avaldamisvõimalused ajakirjanduses: nupukeste (kokku üle 22 000, eelkõige tollase Noorte Hääle „Viimase veerule“) ja pikemate artiklite (umbes 500) tõlkimisega. Joonealustena ilmus ajalehtedes umbes 50 vene keelest tõlgitud romaani. (Piirimaa, 9.08.2015)

1990. aastatel tekkis hulganisti uusi kirjastusi ja seega ka avaldamisvõimalusi, kuid selleks tuli Mattil täiendada oma inglise keele oskust, mida ta tegi samal meetodil nagu vene keeltki õppides: alustas väikese mahuga ingliskeelsete raamatute lugemist. Lisaks käis ta aasta aega paar korda nädalas keeltekoolis. (Tikk 2007: 2)

Peagi kasvas tõlgete arv (usutavasti tänu töö kvaliteedi paranemisele) ja maht, nii et kokku on neid 30. novembriks 2015 ilmunud 303. Viimastest töödest on olnud mahukamad UNESCO „Maailmapärand“, Catherine Merridale'i „Punane kindlus“, Christopher Hale'i „Hitleri võõrleegionärid“, Richard M. Edseli „Monumendimehed“, Tom Clancy „Käsuõigus“ ja Walter Isaacsoni „Einstein. Tema elu ja universum“. (Piirimaa, 9.08.2015)

Matti tõlkerepertuaar on avar: ilukirjandus, aimekirjandus, ajaloo-, sõja-, teadus-, tehnika-, lastekirjandus jm. Siiski on ta hoidunud inglise klassika tõlkimisest (v.a mõni erand), eelistades sellele pigem reaalteadustele omast konkreetset ja faktoloogiat. (Piirimaa, 9.08.2015)

Matti ütleb, et töö peab olema täpne, ladus, faktitruu. Eriti hindab ta teoseid, milles autor on vaeva nähes hankinud rikkaliku taustmaterjali, mis laiendab lugeja silmaringi. Võõrkeelte teadmine tuleb kasuks, kuid kindlasti peab oskama eesti keelt, sest ainult siis saab raamat lugejale rõõmu pakkuda ning keelevead ja konarused ei hälvita autori mõttekäigu jälgimist ega lugemisnaudingut. (Piirimaa, 9.08.2015)

Vanaisa sõnul aitab tegus hoida tegemine. Ta ei suuda ette kujutada, et peaks päevi tühjal mööda veeretama, vaid täidab oma päevi meeldivaga, mis aitab tunnetada, et suudab midagi

teha, kuni pea jagab ja käed liiguvad. Tõlkimine on vanaisa sõnul otsekui teine elujärk pärast pensionile jäämist. „Olen sageli mõelnud kurbusega üsna noorte inimeste meedias võimendatud kurtmisele: keegi ei anna mulle midagi, keegi ei tee minu heaks vähimatki... Ja vastan siis endamisi: igaüks oskab midagi, igaüks suudab midagi, et leida endale tegevust. Inimene ei ole loodud logelemiseks.“ (Piirimaa 2013: 11) Tegevuses aitavad hoida hovid, kas või tõlkimine, mis lisaks aju töös hoidmisele laiendab silmaringi ja sõnavara võõrkeeltes ning suurendab lugemust.

9. Tuttavate meenutused

Õde Reet Pikkpõld

Kui ma praegusel ajahetkel hindan oma venda, siis ta on üks lahke, humoorikas, ülihea ning kuldse südamega vanahärra, keda tahaksin iga päev kallistada ja hoida teda kõigi haiguste eest. Meie vanusevahe on suur (18 aastat), kuid praegu see tuntav ei ole, liiatigi on Matti nii terase mälu, et pean vahel häbige tunnistama, et jään oma mälu kesega talle kõvasti alla. Pean aga ütlema, et senini tunnen tema ees sügavat aukartust ning austan ja armastan teda väga.

Lapsepõlves oli meil tõesti ehk rohkem isa ja tütre suhe. Suur vend hoidis mind väga, hoolitses selle eest, et mul oleks alati raamatuid ja head-paremat. Kohtusime suhteliselt harva, sest ta oli kooliajal Tallinnas ja siis juba oma elu peal Rakveres. Kui ta aga maale tulemas oli, ootasin teda hingevärinaga, ükskord tegin isegi uksele sildi „Tere tulemast“, sest ta tuli nii hilise rongiga, mil olin juba unehõlmas.

Mulle meenub üks naljakas seik. Vanasti kaevati kõrvalisse kohta auk, kuhu maeti selline prügi, mis ei põlenud ja muuks otstarbeks ka ei sobinud. Madisel oli selline auk puukuuri taga suure rohu sees, ei tea, miks ma sinna uitama läksin, aga igatahes sellesse päris sügavasse ja õnneks alles tühja auku ma kukkusin. Karjusin ja huikasin, aga keegi ei kuulnud. Matti oli suvisel ajal (tudengipõlves) päris tihti maal ja ju talle tundus kahtlane, et mind päris kaua näha polnud. Ta huikas ja otsis ning lõpuks leidis ühe kurvakujuurüüti solgiaugust. Ma küll ei mäleta enam oma reaktsiooni, aga küllap rõõm leitud saamise üle ületas ehmatuse.

Tütär Karin Suursalu

Isast mäletan juba maast-madalast seda, et temaga oli huvitav. Ta vastas kõigile küsimustele väga põhjalikult ja kui võimalik, siis näitlikult. Ta esitas ka mulle kõikvõimalikke

küsimusi, et hakkaksin arutlema ja mõtlema. Isa silmaring oli ja on ääretult lai ning ta avardas ka minu oma.

Isa eeskujul soovisin saada õpetajaks ja mind paelus väga töö, mida ta tegi oma kabinetis igivana kirjutusmasinaga – tõlkimine. Ta vaatas üle mu omaloomingulised jutukesed, andis nõu, soovitas neid saata laste ajalehele Säde; hiljem redigeeris ka mu tõlketöid.

Isa julgustas mu harrastusi: õpetas ujuma, pildistama, aitas kollekttsioone sorteerida ja korraldada, õhutas mind omaloominguga tegelema. Käisime kahekesi palju jalutamas ja siis sai rääkida kõigest – loodusest, elutarkustest, raamatutest, filmidest. Tal oli alati midagi põnevat öelda.

Isa oli õiglane, koduses kasvatuses äärmiselt pedagoogiline. Ta oli alati emaga ühel nõul, minul polnud lootustki saada ühelt vanemalt seda, mida teine oli keelanud. Isa ei saanud tigidaks, probleeme ja pahandusi arutas ta tasasel, aga rangel õpetajahäälel. Enamasti seletasime halvad teod lahti, nii et ma pidin ise nende üle arutlema ja järeldusele jõudma. Isa oli ja on mulle suureks eeskujuks ja ma olen temalt väga palju saanud.

Lapselaps Kaspar Martin Suursalu

Vanaisa on kannatlik ja lahke. Lapsi ja lapselapsi on ta alati nõus kõigega aitama. Tal jätkub sõnu nii kiitmiseks kui ka julgustamiseks. Vanaisa on alati suureks eeskujuks, kuigi jääb samas tagasihoidlikuks.

Kord jõulude ajal hakkas vanaisaga igav. Võtsime siis kahekesi kätte ja kukkusime arvutama Sahara kõrbes olevate liivaterade arvu. Pärast pikka uurimist ja arvutamist saime arvuks umbkaudse 8×10^8 . Selle vastusega jäime rahule ning pugistasime naerda, et kes ei usu, see lugegu üle.

Matti endine õpilane Evi Laido

1957. aastal üheksanda klassi sügisel astus meie klassi uksest sisse noor, kiire liikumisega äsja pedagoogilise instituudi lõpetanud reaalinete meesõpetaja, kes silmnähtavalt ei kavatsenudki karta 28-pealist lohet. Ehk selle tunnetuse pärast oli vaikus ja kord kohe tagatud. Mulje oli, et ta tunneb oma aineid. Ja tundiski – ühtviisi hästi füüsikat, matemaatikat, geomeetriat, astronoomiat. Oma õppeained tegi ta meile kõigile selgeks vähemalt tugeva kolme tasemel. Ta oli järjekindel, nõudlik, üksikõpilase arengut jälgiv ja toetav. Ta suhe õpilastega oli alati õpilase-õpetaja oma; õpilase-lihtinimese suhted ta välistas. Samal ajal oli ta õpetamises paindlik. Ta motiveeris meid uskuma, et reaalinete on omandatavad ning viis oma veendumuse meie peal ellu.

Õpetaja Matti Piirimaa astronoomiatund. Istun keskmise rea teise laua taga ja nagu tavaliselt, jaotan tähelepanu tunnis toimuva ja lauasahtlis avatud raamatu lugemise vahel. Teised õpetajad on ammu teatavaks võtnud, et mu õppimist see ei sega. Õpetaja Matti Piirimaa tuleb, võtab raamatu – seekord on see linnaraamatukogu venekeelne Conan-Doyle'i „Sherlock Holmesi seiklused“ – ja lahkub tunni lõpus koos sellega. Raamatu läbi lugenud, tagastab ta selle tunnustusega raamatule ning ühegi noomitussõnata õpilasele. Viiskümmend aastat hiljem kingib ta mulle meie klassi kokkutulekul Lammasmäe talus sama raamatu.

Rakvere Internaatkoolis olid suurepäraseid oma ainete õpetajad. Noor, äsja Eduard Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi hästi lõpetanud Matti Piirimaa tõendas oma kaasasündinud õpetajaandekusele toetudes ka meile, õpilastele, et ta on nendega võrdväärne.

Rakvere 3. Keskkooli endine eesti keele õpetaja Riina Rohtung

Esimest korda nägin Matti Piirimaad 1976. a kevadel, kui käisin Rakvere 3. Keskkoolis töökohta vaatamas. Direktor oli autoriteetse oleku, väljapeetud käitumise ja tõsise pilguga. Kas peaksin ütleva, et esmamulje põhjal kartsin teda pisut? Küllap. Aga tookord olid ajad, kus koolijuht pidigi olema niisugune, seega mitte midagi üllatavat – ma teadsin, et töösse tulebki tõsiselt suhtuda.

Hilisemad ajad tõid mõnesuguse muutuse. Kartus kadus, kuid mingi tunne – oli see pieteet? – jäi. Ta oli autoriteetse olekuga, järjekindel ja sõnapidaja. Mida oluliseks pidas, seda nõudis ka õpetajatelt. Tema olek oli muutumatu, see tähendas, et oli teada, mida temalt oodata. Aeg oli „punane“, kuid kuidagi tajusime ometi, et tal oli nii palju selgroogu, et igasuguse hurraa-patriotismiga kaasa ei mindud. Samas nõudmistel, mida pidime täitma, oli mingisugune mõistetav sisu olemas.

Eriti meeldis mulle see, et ta oli keeleliselt väga korrektne. Olen lugenud kolleegide nii- ja naasuguseid vigaseid tekste, nii et tahaks haarata punase pastaka järele, tema keeletarvitus oli (ja on siiani) perfektne. See oli nii äge!

Isiklikult meenutan üht mulle olulist seika. Millegipärast olin sattunud julgeolekumeeste huviorbiiti ja mind kutsuti eravestlusele. See oli enne NLKP peasekretäri L. Brežnevi surma, poliitiliselt üks vastikumaid aegu. Mind aitas väga palju M. Piirimaa toetav ja julgustav sõna, sest olla tol ajal poliitiliselt ebakorrektna või „instantside“ tähelepanu all võis tuua ka töökoha kaotuse. Minuga midagi niisugust ei juhtunud. Küllap oli tegemist julgusega seista minu eest.

Riikliku Hariduskomitee endine esimees Väino Rajangu

Matti puhul kehtis põhimõte, mida kunagi kuulsin ühelt kolhoosi esimehelt. Temalt küsiti, kuidas saada kolhoosi esimeheks? Vastus oli, et ei pea ministrit tundma, vaid minister peab mind tundma. Nii oli ka Mattiga. Tema senine töö oli teinud ta tuntuks Rakverest kaugemal ja nii ta sobiva kandidaadi otsingul teiste kandidaatide kõrval päevakorda kerkis.

Matti on rahuliku olemisega ja kaalutlev. Hariduskomitee aastatel (1988-1990) õppis ühiskond demokraatiat ja paljud inimesed mõistsid seda kui võimalust kriitikat teha. Nii tegid paljud agaralt mitmesugust kriitikat Hariduskomitee ja tema juhtide aadressil, kuid samas kohtadelt tulevad ettepanekud, kuidas edasi minna, sageli puudusid või olid süsteemselt läbi mõtlemata. Kokkuvõtvalt võib ütelda, et tookord eirasime paljusid Moskva ettekirjutisi puhtalt omal vastutusel ja andsime paljudes küsimustes otsustusõiguse allapoole, rajooni või kooli tasandile. Oli ju ainult lootus jõuda Eesti iseseisvumiseni ja astuti esimesed olulised sammud sellel teel... Kui tookordses situatsioonis oleks peale jäänud tagurlikud jõud, oleks tookordse valitsuse liikmete, sealhulgas Matti, saatus võinud kujuneda väga trööstituks. Matti tuli sellel keerulisel ajal tõstatunud probleemide lahendamise ja selle kinnituseks on meie koostöö jätkumine ka peale Hariduskomitee tööperioodi. Me mõlemad kuulume nüüd Nafta 6A Hooneühistu juhatusse ja seetõttu kohtume regulaarselt.

Tõlgitud raamatute nimekiri

- „Alistatud molekul“ – Aleksandr Presnjakov (ERK 1961)
- „Kuidas mõista kujutavat kunsti“ – Boriss Joganson (ERK 1961)
- „Kuidas sünnib teras“ – Ilja Peškin (ERK 1963)
- „1965. aasta kaardi ees“ – Moissei Grin (ERK 1964)
- „Seal, kus kappas kangelase ratsu“ – Muhadin Ahmetov (ERK 1982)
- „Imede orus“ – Džafar Tšujako (ERK 1982)
- „Päev enne armumist“ – Mahanmad-Rasul (ERK 1982)
- „Onari maal“ – Kim Vassin (ERK 1983)
- „Must karavan“ – Klõtš Kulijev (ERK 1984)
- „Kuulsuse tee“ – Vladimir Uspenski (ERK 1986)
- „Valu“ – Vladimir Bešljage (ERK 1986)
- „Saatana käsi“ – Viktor Sidorov (ERK 1987)
- „Janu“ – Kaldarbek Najmanbajev (ERK 1987)
- „Surmatsoon“ – Jevgeni Gutsalo (ERK 1988)
- „Maailm püsib viljateral“ - Aleksei Vladimirov (ERK 1988)

„Igavlev linn“ – Sabir Azäri (ERK 1989)
„Päev, mil lapsed kadusid“ – Hugh Pentecost (EMS 1990)
„Viirastusdiviis“ – Leo Kessler (HOTGER 1992)
„Õuduste „paradiis““ – Guy N. Smith (HOTGER 1993)
„Veri ja jää“ – Leo Kessler (HOTGER 1994)
„Köver maja“ – Agatha Christie (PAF 1994, Varrak 2015)
„Meistermängur I“ – Sidney Sheldon (Katherine 1994)
„Meistermängur II“ – Sidney Sheldon (Katherine 1994)
„Miks just mina?“ – James Hadley Chase (Katherine 1994)
„Mrs. Pollifax ja kuldne kolmnurk“ – Dorothy Gilman (Katherine 1994)
„Pangarööv“ – Robert Pollock (Katherine 1994)
„Rahalõhn“ – James Hadley Chase (Katherine 1994)
„Surmahotell I“ – Stephen King (Katherine 1994)
„Surmahotell II“ – Stephen King (Katherine 1994)
„Vaenlasega voodis“ – Nancy Price (PAF 1994)
„Taani rahvaülikool täna“ (kogumik) (Taani Rahvaülikoolide Assotsiatsioon 1994)
„Dialoog“ – Eigil Kjærgaard (1994)
„Demokraatia“ – Eigil Kjærgaard (1994)
„All-linn“ – Ed McBain (Katherine 1995)
„Anna poistele suur mehekäsi“ – Ed McBain (Eesti Raamat 1995)
„Bill Cosby“ – Ronald L. Smith (HOTGER 1995)
„Ikarose toimik“ – Robert Ludlum (HOTGER 1995)
„Laulev koer“ – James MacClure (Varrak 1995)
„Madonna“ (kogumik) (HOTGER 1995)
„Mehed, naised ja suhted“ – John Gray, PhD (Sinisukk 1995)
„Mõtlet ikka positiivselt“ – Vera Peiffer (Eesti Raamat 1995, 2000)
„Neljas surmapatt“ – Lawrence Sanders (Varrak 1995)
„Poiss, kes järgnes Ripleyle“ – Patricia Highsmith (Katherine 1995)
„Skorpioni illusioon“ – Robert Ludlum (Varrak 1995)
„Surmale määratud“ – Dorothy Simpson (Katherine 1995)
„Viimsepäeva vandenõu“ – Sidney Sheldon (Varrak 1995)
„Voonakeste vaikimine“ – Thomas Harris (Katherine 1995, Eesti Päevaleht 2007)
„Vägivallatsejate palat“ – Len Deighton (Katherine 1995)
„Asta päevaraamat“ – Barbara Vine (Eesti Raamat 1996)
„Greene'i mõrvajuhtum“ – S. S. Van Dine (Kuldsulg 1996)
„„Kanaarilinnu“ mõrvajuhtum“ – S. S. Van Dine (Kuldsulg 1996)
„Kuldne tüdruk“ – Jacqueline Topaz (Pauson 1996)

„Mata Hari“ – Russell Warren Howe (Sinisukk 1996)

„Pocahontas“ – Susan Donnell (Sinisukk 1996)

„Punase oktoobri“ jälitamine“ – Tom Clancy (Kupar 1996)

„Soolo“ – Jack Higgins (Eesti Raamat 1996)

„Armunud Marss ja Veenus“ – John Gray (Sinisukk 1997)

„Bourne'i identiteet“ – Robert Ludlum (HOTGER 1997; Varrak 2014)

„Christoph Kolumbuse mälestused I“ – Stephen Marlowe (Kunst 1997)

„Christoph Kolumbuse mälestused II“ – Stephen Marlowe (Kunst 1997)

„Evita - esimene daam“ – John Barnes (Sinisukk 1997)

„Keegi ei ela igavesti“ – John Gardner (Eesti Raamat 1997)

„Koopakaru hõim“ – Jean M. Auel (Sinisukk 1997)

„Kremlid kardinal“ – Tom Clancy (Kupar 1997)

„Piisonitüdrukud“ – Larry McMurtry (Kupar 1997)

„Süütuke“ – Isabella Markham (Sinisukk 1997)

„Õnnelik armastus“ – Jacqueline Topaz (Pauson 1997)

„Blackstone'i varjud“ – John Saul (ERSEN 1998)

„Halidoni karje“ – Robert Ludlum (HOTGER 1998)

„Hobuste org“ – Jean M. Auel (Sinisukk 1998)

„Jumalate jäljed“ – Graham Hancock (Sinisukk 1998)

„Laatsaruslaps“ – Robert Mawson (Sinisukk 1998)

„Marss ja Veenus kohtuvad“ – John Gray (Sinisukk 1998)

„Mõistatuslike nähtuste entsüklopeedia“ – Peter Hough, Jenny Randlers (Sinisukk 1998)

„Paavsti ninasarvik I“ – Lawrence Norfolk (Kunst 1998)

„Paavsti ninasarvik II“ – Lawrence Norfolk (Kunst 1998)

„Surmainglid“ – Michael Shaara (Kunst 1998)

„Tulesüütaja“ – Stephen King (ERSEN 1998)

„Bourne'i ülemvõim“ – Robert Ludlum (HOTGER 1999)

„Lendas üle käopesa“ – Ken Kesey (ERSEN 1999, 2000; Eesti Päevaleht 2006, 2008)

„Lugu minu koerast“ – (kogumik, koostanud Rein Põder) (Eesti Raamat 1999)

„Mammutikütid“ – Jean M. Auel (Sinisukk 1999)

„Marsi müsteerium“ – Graham Hancock, Robert Bauval, John Grigsby (Sinisukk 1999)

„Millenniumid“ – Isaac Asimov, Frank White (Kunst 1999)

„Monica lugu“ – Andrew Morton (ERSEN 1999)

„Prantsuse siid“ – Sandra Brown (ERSEN 1999)

„Taas hõõgvel“ – Barbara Delinsky (ERSEN 1999)

„Trevayne“ – Robert Ludlum (HOTGER 1999)

„Alibi“ – Sandra Brown (ERSEN 2000)

„Bourne'i ultimaatum“ – Robert Ludlum (HOTGER 2000)
„Eesav“ – Philip Kerr (Eesti Raamat 2000)
„El Greco eraelu“ – Donald Braider (Kunst 2000)
„Esimene kotkas“ – Tony Hillerman (ERSEN 2000)
„Kesköised päevikud“ – Boriss Jeltsin (ERSEN 2000)
„Kõrged ametikohad“ – Arthur Hailey (ERSEN 2000)
„Küsimused ongi vastused“ – Allan Pease (ERSEN 2000)
„Matarese ring“ – Robert Ludlum (HOTGER 2000)
„Mida teie nägu ilmutab“ – Henry B. Lim (Sinisukk 2000)
„Mineku maad I“ – Jean M. Auel (Sinisukk 2000)
„Mineku maad II“ – Jean M. Auel (Sinisukk 2000)
„Märklaud“ – Catherine Coulter (ERSEN 2000)
„Omerta“ – Mario Puzo (ERSEN 2000)
„Printsess Sultana tütrede“ – Jean P. Sasson (Sinisukk 2000)
„Tekkeloo hoidja“ – Robert Bauval (Sinisukk 2000)
„Vähktõvekorpus“ – Aleksandr Solženitsõn (ERSEN 2000, Eesti Päevaleht 2007)
„48 võimuseadust“ – Robert Greene (ERSEN 2001)
„Esimeses ringis I“ – Aleksandr Solženitsõn (ERSEN 2001)
„Esimeses ringis II“ – Aleksandr Solženitsõn (ERSEN 2001)
„Hommikumaa targad“ – Adrian G. Gilbert (Sinisukk 2001)
„Karusaar“ – Alistair MacLean (ERSEN 2001)
„Legendide aeg“ – Norma Beishir (ERSEN 2001)
„Maine täheretk“ – Matthew Manning, Tessa Rose (Sinisukk 2001)
„Muinasjutte“ (Sinisukk 2001)
„Pime areen“ – Mario Puzo (ERSEN 2001)
„Scarlatti pärandus“ – Robert Ludlum (HOTGER 2001)
„Tuhat küsimust ja vastust“ – Nicola Baxter (Sinisukk 2001)
„Õnnerikas palverändur“ – Peter Carey (ERSEN 2001)
„Enigma“ – Robert Harris (ERSEN 2002)
„Guinness World Records“ (Tänapäev 2002)
„Kadedus“ – Sandra Brown (ERSEN 2002)
„Kelly jõuk“ – Peter Carey (ERSEN 2002)
„Kiindumus“ – Sandra Brown (ERSEN 2002, 2003)
„Lenin“ – Robert Service (Sinisukk 2002)
„Prometheuse pettus“ – Robert Ludlum (HOTGER 2002)
„Rattad“ – Arthur Hailey (ERSEN 2002)
„UFO ja FBI salasidemed“ – Bruce Maccabee (Sinisukk 2002)

„Vaterland“ – Robert Harris (ERSEN 2002)
„Viimane hingetõmme“ – Belle Kimberly (ERSEN 2002)
„Aquitaine'i progressioon“ – Robert Ludlum (HOTGER 2003)
„Da Vinci kood“ – Dan Brown (ERSEN 2003)
„Guinnessi rekordite raamat 2004“ (Tänapäev 2003)
„Hiirami võti“ – Christopher Knight, Robert Lomas (Sinisukk 2003)
„Kaaren“ – Peter Landesman (Eesti Raamat 2003)
„Kelmused“ – Jennifer Crusie (ERSEN 2003)
„Matrixi lapsed“ – David Icke (Matrix 2003)
„Märk ja pits“ – Graham Hancock (Sinisukk 2003)
„Ohtlik vesi“ – Sarah Smith (Eesti Raamat 2003)
„Orioni mõistatus“ - Robert Bauval, Adrian Gilbert (Sinisukk 2003)
„Pärijad“ – William Golding (Eesti Raamat 2003)
„Sosinad südaööl“ – Karen Robards (ERSEN 2003)
„Suudle tüdrukuid“ – James Patterson (HOTGER 2003)
„Teine messias“ – Christopher Knight, Robert Lomas (Sinisukk 2003)
„Uurija“ – Arthur Hailey (ERSEN 2003)
„Ajasilmus“ – David Icke (Matrix 2004)
„Armastus esimesest pilgust“ – Suzi Malin (Sinisukk 2004)
„Ehtsad reetmised“ – Nora Roberts (ERSEN 2004)
„Guinnessi rekordite raamat 2005“ (Tänapäev 2004)
„Inamorata“ – Joseph Gangemi (ERSEN 2004)
„Järgmine avarii“ – Lisa Gardner (ERSEN 2004)
„Parzivali mosaiik“ – Robert Ludlum (HOTGER 2004)
„Sekundi murdos“ – David Baldacci (ERSEN 2004)
„Siiriuse saladus“ – Robert Temple (Sinisukk 2004)
„Söduranekdoodid“ (Tänapäev 2004)
„Tristani reetmine“ – Robert Ludlum (HOTGER 2004)
„Tutanhamon: (14. sajand e.kr.): vaarao mõistatuslik surm“ (Kunst 2004)
„Vapsiku lend“ – Ken Follet (ERSEN 2004)
„Allilm“ – Graham Hancock (Sinisukk 2005)
„Da Vinci koodi põhjalik teejuht“ – Peter Caine (Sinisukk 2005)
„Esimene tsivilisatsioon“ – Alan Butler, Christopher Knight (Sinisukk 2005)
„Fontanka 16“ – Charles Ruud, Sergei Stepanov (Tänapäev 2005)
„Guinnessi rekordite raamat 2006“ (Tänapäev 2005)
„Hans Christian Anderseni muinasjutud“ (Sinisukk 2005)
„Inglid ja deemonid“ – Dan Brown (ERSEN 2005)

„Inglise palgamõrvar“ – Dan Brown (ERSEN 2005)
„Kapten James Cook“ – Richard Hough (Kunst 2005)
„Salaühingute käsiraamat“ – Michael Bradley (Sinisukk 2005)
„Surm Viinis“ – Daniel Silva (ERSEN 2005)
„Uusvenelaste naised“ – Oksana Robski (ERSEN 2005)
„Aasia tsivilisatsioonid“ – Neil Morris (Sinisukk 2006)
„Ameerika ja Vaikse ookeani maad“ – Sean Connolly (Sinisukk 2006)
„David Livingstone“ – Andrew C. Ross (Kunst 2006)
„Draakonikroonikad“ – Malcolm Sanders, Garry Walton (Sinisukk 2006)
„Drakonoloogia“ – Ernest Drake (Sinisukk 2006)
„Edasi, Asum“ – Isaac Asimov (Eesti Raamat 2006)
„Egüptoloogia“ – Dugald Steer (Sinisukk 2006)
„Esiajalugu“ – Neil Morris (Sinisukk 2006)
„Fantaasiaentsüklopeedia“ – Judy Allen (Sinisukk 2006)
„Guinnessi rekordite raamat 2007“ (Tänapäev 2006)
„Graali vandenõu“ – Lynn Sholes (ERSEN 2006)
„Ikarose toimik“ – Robert Ludlum (HOTGER 2006)
„Kaksikute võitlus“ – Robert Ludlum (HOTGER 2006)
„Kes ehitas kuu?“ – Alan Butler, Christopher Knight (Sinisukk 2006)
„Kolmas tõlge“ – Matt Bodurant (ERSEN 2006)
„Lühiajalugu vähenõudlikele“ – Michael Powell (Sinisukk 2006)
„Mesopotaamia ja piibli maailm“ – Neil Morris (Sinisukk 2006)
„Pais“ – Robert Byrne (ERSEN 2006)
„Pettepunkt“ – Dan Brown (ERSEN 2006)
„Rooma maailm“ – Tony Allan (Sinisukk 2006)
„Skorpioni illusioon“ – Robert Ludlum (HOTGER 2006)
„Tutanhamon“ – Niki Horin (Sinisukk 2006)
„Vaaraode aarded“ – Delia Pemberton (Sinisukk 2006)
„Vabamüürlus“ – W. Kirk MacNulty (Sinisukk 2006)
„Vana-Egiptus ja -Kreeka“ – Emilie Beaumont, Marie-Laure Bouet, Philippe Simon (Sinisukk 2006)
„Võlukunst“ – Dugald Steer (Sinisukk 2006)
„Väkk!“ – Joy Masoff (Eesti Ekspress 2006)
„Ahermaad“ – Stephen King (Pegasus 2007)
„Buddha aarded: püha Aasia hiilgus“ – Tom Lowenstein (Sinisukk 2007)
„Draakoniteadus: drakonoloogia algkursus“ – Ernest Drake (Sinisukk 2007)
„Egiptuse imed: sissejuhatus egüptoloogiasse“ – Emily Sands (Sinisukk 2007)

„Kleopatra“ – Adele Geras (Sinisukk 2007)

„Kuidas kasvatada ja pidada draakonit“ – John Topsell (Sinisukk 2007)

„Kuidas olla rüütel: rüütliks tahtja teejuht“ – Dugald Steer (Sinisukk 2007)

„Maa-alused: võõrilm“ – Danny Willis (Sinisukk 2007)

„Minu muinasjuttude aardelaegas“ – Nick Ellsworth (Sinisukk 2007)

„Märgid ja sümbolid: illustreeritud entsüklopeedia“ – Mark O’Connell (Sinisukk 2007)

„Piraadid“ (Sinisukk 2007)

„Sõjaajaloo pöörded“ – William R. Weir (Tänapäev 2007)

„Talisman: pühad linnad, salausk“ – Graham Hancock, Robert Bauval (Sinisukk 2007)

„Tom Sawyeri seiklused“ – Mark Twain (Sinisukk 2007)

„Tutanhamoni hauakamber“ (Sinisukk 2007)

„Tuulevaikus“ – William Golding (Eesti Raamat 2007)

„Usu või ära usu! Ootuspärane ja ootamatu“ – Ripley (Tänapäev 2007)

„Uued maailmad: suured geograafilised avastusreisid 1400-1600“ – Ronald H. Fritze (Tänapäev 2007)

„Võlukunsti käsiraamat“ – Dugald A. Steer (Sinisukk 2007)

„Ääretu armastus on ainus tõde, kõik muu on illusioon“ – David Icke (Matrix 2007)

„Stalingradi hääled“ – Johantan Bastable (Tänapäev 2008)

„Üle maailma serva“ – Laurence Bergreen (Tänapäev 2008)

„Tuli laevas“ – William Golding (Eesti Raamat 2008)

„Hiilgavad“ – Philip Gardiner, Gary Osborn (Sinisukk 2008)

„Kõige pikem päev“ – Cornelius Ryan (Eesti Raamat 2008)

„Sigma protokoll“ – Robert Ludlum (HOTGER 2008)

„Auk“ – Drew Wilson (Nõmme Raadio Toimetised 2008)

„Peking läbi aegade“ – Richard Platt (Sinisukk 2008)

„Casino Royale“ – Ian Fleming (Eesti Päevaleht 2008)

„Matarese stardiloendus“ – Robert Ludlum (HOTGER 2008)

„Kõik, mida sul on vaja teada“ – Barbara Taylor, Philip Steele, Deborah Chancellor, Deborah Murrell (Sinisukk 2008)

„Teise maailmasõja atlas“ – John Keegan (Tänapäev 2008)

„Kuulsad väepealikud ja nende sõjakäigud“ – Jeremy Black (Sinisukk 2008)

„Sügavsinine meri“ – Malcolm Lowry (Eesti Raamat 2008)

„Draakonite välimäär“ – A. J. Wood, Dugald Steer (Sinisukk 2008)

„Mütoloogia“ – Hestia Evans (Sinisukk 2008)

„Saatan võtku“ – Sebastian Faulks (Eesti Päevaleht 2008)

„Dinotopia“ – James Gurney (Sinisukk 2008)

„Luude kaart“ – James Rollins (Eesti Päevaleht 2008)

„Üleloomulik“ – Graham Hancock (Sinisukk 2008)
„Usu või ära usu! Uskumatu... on saanud tõeks“ – Ripley (Tänapäev 2008)
„Sarateadlase 101 uskumatut katset“ – Rob Beattie (Tänapäev 2009)
„Maailma maffia“ – Misha Glenny (Pegasus 2009)
„Maailma katastroofide ajalugu“ – John Withington (Sinisukk 2009)
„Maailmapärand“ – UNESCO (Tänapäev 2009)
„Monsteroloogia“ – Ernest Drake (Sinisukk 2009)
„Rikas vend, rikas õde“ – Robert Kiyosaki, Emi Kiyosaki (Sinisukk 2009)
„Einstein. Tema elu ja universum“ – Walter Isaacson (Eesti Raamat 2009)
„Gandolfo tee“ – Robert Ludlum (HOTGER 2009)
„Susannah' laul“ – Stephen King (Pegasus 2009)
„Rasputin. Miks?“ – Matrjona Rasputina (Tänapäev 2010)
„Suletud uste taga“ – Laurence Rees (Tänapäev 2010)
„Omaha tee“ – Robert Ludlum (HOTGER 2010)
„Ajarännak“ – Graham Hancock (Sinisukk 2010)
„Holcrofti leping“ – Robert Ludlum (HOTGER 2010)
„Grimmi muinasjutud“ (Sinisukk 2010)
„Kolm pörsakest“ (Sinisukk 2010)
„Punamütsike“ (Sinisukk 2010)
„Saabastega kass“ (Sinisukk 2010)
„Lumivalgeke ja seitse põialpoissi“ (Sinisukk 2010)
„Abielus beduiiniga“ – Marguerite van Geldermalsen (Sinisukk 2010)
„Nostradamuse 100 tippennustust“ – Mario Reading (Sinisukk 2010)
„44. laps“ – Tom Rob Smith (Tänapäev 2010)
„Armastuse ja romantika maagilised sümbolid“ – Richard Webster (Sinisukk 2010)
„Lillede ja puude võluvägi“ – Richard Webster (Sinisukk 2011)
„Suure Vaimu rüpes“ – Jack Page (Tänapäev 2011)
„Maised inglid“ – Danielle Trussoni (Pegasus 2010)
„Ostermanide nädalalõpp“ – Robert Ludlum (HOTGER 2011)
„Hull, halb ja ohtlik tunda“ – Ranulh Fiennes (Tänapäev 2011)
„Tõeline õnn“ – Mark Atkinson (Sinisukk 2011)
„Piiluke Paul“ (Sinisukk 2011)
„Jääkarumõmm Oskar“ (Sinisukk 2011)
„100 tavatut looma“ – Geneviève De Becker (Sinisukk 2011)
„Surm - ravimi kõrvaltoime“ – John Virapen (Sinisukk 2011)
„Sigmund Freudi põgenemine“ – David Cohen (Tammerraamat 2012)
„Palgamõrvar“ – Tom Wood (Sinisukk 2012)

„Kui Sophie kohtus Darcy Dayga“ – Helen Yeadon (Sinisukk 2012)

„Hitleri võõrleegionärid“ – Christopher Hale (AS Ajakirjade Kirjastus 2012)

„501 saladust“ – William Hartson (Tänapäev 2012)

„Punane raamat: 365 ohustatud liiki“ (Tänapäev 2012)

„Käitu nagu daam, mõtle nagu mees“ – Steve Harvey (Sinisukk 2012)

„Müstiline Putin“ – Anna Arutunyan (AS Ajakirjade Kirjastus 2012)

„Vaenlane“ – Tom Wood (Sinisukk 2012)

„Varastatud karikas“ – Kitty Pilgrim (Sinisukk 2012)

„Stalini väejuht. Georgi Žukovi elu“ – Geoffrey Roberts (Tänapäev 2012)

„Süütu“ – David Baldacci (Sinisukk 2013)

„Armunud jumalad“ – Photini Stephanidi (Tammerraamat 2013)

„Langenud ingel“ – Daniel Silva (Sinisukk 2013)

„Mannerheim. President, sõdur, spioon“ – Jonathan Clements (Tänapäev 2013)

„Skorpioni reetmine“ – Andrew Kaplan (Sinisukk 2013)

„Maailmapärand“ – UNESCO (Tänapäev 2013)

„Monumendimehed“ – Robert M. Edsel, Bret Witter (Tänapäev 2013)

„Punane kindlus“ – Catherine Merridale (Tänapäev 2014)

„Käsk tappa“ – David Baldacci (Sinisukk 2014)

„Stalini murtud nina“ – Eugene Yelchin (Sinisukk 2014)

„Inglise tüdruk“ – Daniel Silva (Sinisukk 2014)

„Kuidas igas olukorras ellu jääda“ – Chris McNab (Tammerraamat 2014)

„Mäng“ – Tom Wood (Sinisukk 2014)

„Lapse laps“ – Barbara Vine (Eesti Raamat 2014)

„Meelepetted I“ – David Icke (Matrix 2014)

„Käsuõigus“ – Tom Clancy, Mark Greaney (Tänapäev 2014)

„Meelepetted II“ – David Icke (Matrix 2014)

„Meelepetted III“ – David Icke (Matrix 2014)

„Tervis vanemas eas“ – Peter Abrahams (Tammerraamat 2015)

„Dinosauruste ja teiste eelajalooliste loomade lasteentsüklopeedia“ – Emma Marriott, Jon Richards (Tänapäev 2015)

„365 lihsat teaduseksperimenti igapäevaste vahenditega“ – E. Richard Churchill, Louis V. Loesching, Murial Mandell (AS Ajakirjade Kirjastus 2015)

„Maailmapärand“ - UNESCO (Tänapäev 2015)

„Mere südames“ – Nathaniel Philbrick (AS Ajakirjade Kirjastus 2015)

„Stalini tütar“ – Rosemary Sullivan (Tänapäev 2015)

Kokkuvõte

Praktilise töö eesmärk oli koostada biograafia oma vanaisa Matti Piirimaast, sest on oluline, et järeltulevad põlved saaksid ettekujutuse esivanemate eluolust ja käitumisest erinevates olukordades, õpiksid nende vigadest ja hoiaksid elus suguvõsa ajalugu. Kuivõrd Matti Piirimaa on läbinud kõik haridussüsteemi lülid (õpetaja, klassijuhataja, õppealajuhataja, koolidirektor, rajooni haridusosakonna juhataja, ENSV hariduskomitee esimehe esimene asetäitja), annab töö aimu ka sellest, kuidas üles ehitada ühe eluvaldkonna karjääri algusest lõpuni.

Eesmärgi saavutamiseks uurisin töö teoreetilises osas biograafiažanri olemust ja ajalugu ning elulookirjelduste liigitamist ja koostamist. Töö praktilise osa – Matti Piirimaa biograafia – koostamiseks uurisin lähemalt vanaisa lapsepõlve- ja kooliaastaid, kujunemist pedagoogiks, direktoriks ja haridusministri asetäitjaks, samuti tema isikut meie pereringis ning seisukohti tõlkijatöös. Selleks lugesin erinevaid artikleid ja intervjuusid ning vestlesin nii isiklikult kui ka kirjalikult vanaisa ja tema tuttavatega, kelle meenutused ja arvamused aitasid luua Mattist mitmekesisemat tervikpilti. Intervjueerisin sugulasi erinevatest põlvkondadest (õde Reet Pikkpõld, tütar Karin Suursalu, lapselaps Kaspar Martin Suursalu), endist õpilast Evi Laidot ja kunagisi töökaaslasi (Rakvere 3. Keskkooli endine eesti keele õpetaja Riina Rohtung, Riikliku Hariduskomitee endine esimees Väino Rajangu).

Käesoleva praktilise töö käigus õppisin mõistma biograafiažanri olemust ning sain ettekujutuse eluloo kirjapanemise kohta. Töö arendas oskust leida artiklitest vajalikku ning kasulikku informatsiooni, mille abil saaks kirjeldada inimese peamisi seisukohti ja anda ülevaade tema tegemistest teatud ajaperioodidel. Biograafia koostamise käigus tekkis soov tulevikus praegust versiooni täiendada, et anda vanaisa elust terviklikum ja täpsem ülevaade. Tahaksin kindlasti kirjutada tema reisidest nii välismaal kui ka Eestis, tervisemuredest ning huvitavatest ja naljakatest seikadest pensionipõlves.

Antud töö eesmärgid said aga täidetud ning loodetavasti aitas biograafia luua selge ettekujutuse sellest hindamatult kallist ja erilisest inimesest minu elus.

Kasutatud materjalid

1. Allese, E (2000) Rakvere koolid aegade lõikes. Tallinn: OÜ Infotrükk.
2. Eesti Entsüklopeedia kodulehekülg. Loetud: <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/biograafia2>, 6.06.2015
3. Encyclopedia Britannica kodulehekülg. Loetud: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/65924/biography>, 6.07.2015
4. Etzold, O. W. (1935, 11. juuli) Harju-Madise koguduse köster M. Friedemann. Eesti Kirik, lk 5
5. Gittings, R. (1978) The Nature of Biography. Seattle: University of Washington Press.
6. Hinrikus, R., Kirss, T. (2010) Elust elulooks: kuidas kirjutada elulugu – näited ja näpunäited. Tallinn: Tänapäev.
7. Jääger, A. (1960, 27. jaanuar) Uus õpetaja. Noorte Hääl, lk 2
8. Kivi, A. (2015, sügis) Sõnadest sisse võetud. Elu lood, lk 48–52
9. Laido, Evi. Meenutusi Matti Piirimaast. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 27.09.2015.
10. Lugejatega kohtub Rakvere 3. Keskkooli direktor Matti Piirimaa. (1978, 30. september) Punane Täht, lk 1-4
11. Minister vastab. (1988, 6. august). Nõukogude Õpetaja, lk 1
12. Parke, C. N. (2002) Biography: Writing Lives. London and New York: Routledge.
13. Pikkpõld, Reet. Meenutusi Matti Piirimaast. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 24.09.2015.
14. Piirimaa, M. (1957, 5. september) Lehekülgi kirjutamata päevikust. Noorte Hääl, lk 1
15. Piirimaa, M. (1957, 13. september) 10 normipäeva vahetuses. Noorte Hääl, lk 1
16. Piirimaa, M. (1957, 2. oktoober) Päev uudismaal. Säde, lk 1
17. Piirimaa, M. (1959, 25. jaanuar) Uus kool. Säde, lk 3
18. Piirimaa, M. (1961, 10. juuni) Uus kodu on valmis. Nõukogude Õpetaja, lk 4
19. Piirimaa, M. (1973, 28. august) Et keegi ei jääks istuma. Noorte Hääl, lk 2
20. Piirimaa, M. (1973, 1. september) Täna lõigatakse lint. Punane Täht, lk 1, 3
21. Piirimaa, M. (1980, 6. september) Tulevikule mõelgem minevikuvigade parandamisega. Nõukogude Õpetaja, lk 4
22. Piirimaa, M. (1981, 13. oktoober) Koolile on vajalik lastevanemate abi ja toetus. Rahva Hääl, lk 3
23. Piirimaa, M. (1984, 26. jaanuar) Koolireformilt oodatakse palju. Punane Täht, lk 2
24. Piirimaa, M. (1988, 7. juuli) Hariduse väärtustamine. Viru Sõna, lk 2
25. Piirimaa, M. (1988, 17. september) Koolidel on kohustused, olgu ka õigused. Nõukogude Õpetaja, lk 1
26. Piirimaa, M. (1988, november) Uuendused, uuendused... Nõukogude Kool, lk 18

27. Piirimaa, M. (1993, 24. aprill) Killukeesi eelajaloost. Viru Sõna, lk 5
28. Piirimaa, M. (2012) Segadus „Naerata ometi” tausta ümber. Loetud: <http://www.ohtuleht.ee/491883/segadus-naerata-ometi-tausta-umber>, 8.10.2015
29. Piirimaa, M. (2013, 27. aprill) Mis oli, mis on, mis jääb. Virumaa Teataja, lk 11
30. Piirimaa, Matti. Mälestused esivanematest. Kadi Kristina Laine. [Suuline vestlus]. Tallinn: 4.12.2015.
31. Piirimaa, Matti. Mälestused algkoolist. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 5.12.2014.
32. Piirimaa, Matti. Mälestused suvedest. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 6.12.2014.
33. Piirimaa, Matti. Mälestused lapsepõlvest. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 8.12.2014.
34. Piirimaa, Matti. Mälestused keskkoolist. Kadi Kristina Laine. [Suuline vestlus]. Tallinn: 9.12.2014.
35. Piirimaa, Matti. Mälestused kõrgkoolist. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 24.03.2015.
36. Piirimaa, Matti. Meenutusi tõlkimisest. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 9.08.2015.
37. Piirimaa, Matti. Pereringi kujunemine. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 19.09.2015.
38. Rajangu, Väino. Meenutusi Matti Piirimaast. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 6.10.2015.
39. Rajangu, V. (2013) Tagasivaade möödunule. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
40. Rohtung, Riina. Meenutusi Matti Piirimaast. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 4.10.2015
41. Suursalu, K. (1997, 7. märts) Koolmeistrist ministriks. Õpetajate Leht, lk 15
42. Suursalu, Karin. Meenutusi Matti Piirimaast. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 25.09.2015.
43. Suursalu, Kaspar Martin. Meenutusi Matti Piirimaast. Kadi Kristina Laine. [E-kiri]. Tallinn: 20.09.2015.
44. Tikk, Ü. (2007, 21. detsember) Õpetaja palk jõudis seatalitaja omast ette. Õpetajate Leht, lk 2
45. Vare, T. (1988, 14. august) Peegelpilt. Noorte Hääl, lk 1
46. Vare, T. (1988, 28. august) Lisandusi peegelpildile. Noorte Hääl, lk 1
47. Vissak, S. (1970, 1. aprill) Raske kaaluda ja mõõta. Edasi, lk 3

Lisad

Lisa 1: Matti Piirimaa – mälumängumeister

Kaart 13.

Nr. 23 (5359) 23. veebruaril 1980 ■ 4

INDIVIDUAALTURNIIRI VÕITIS Matti PIIRIMAA

«Mäluveski 80» individuaalturniir on lõppenud ja võitjad selgunud. Finaalis kohtusid rajooni meistri nimele 24 teadjamat mälumängurit. Võistlus oli algusest lõpuni tasavägine, kusjuures juhtgrupp lähenes finišile lausa rinnutsi.

Individuaalturniiri võitjaks ja esimeseks Rakvere rajooni mälumängumeistriks tuli Matti Piirimaa (Rakvere III Keskkool) 42 punktiga. Teiseks jäi Heino Sõrm (Kadrina EPT) 38 ja kolmandaks Olaf Uusman (tootmiskoondis «Rakvere») 36 punktiga.

Esikümnesse kuulusid veel J. Peinar (34), E. Inno (33), Ü. Ivask (33), T. Aru (32), J. Sell (32), T. Sakk (31) ja J. Kustavson (31).

Endel NOMM
● «Mäluveski» individuaalturniiri võitjad H. Sõrm, M. Piirimaa ja O. Uusman.

T. KIMBERI foto

Punane Täht (23.02.1980)

Lisa 2: Matti Piirimaa õpilaste silmade läbi 1973. aasta õpetajate päeval

Autorid: Rakvere 3. Keskkooli 7.a klass (8.10.1973)

Lisa 3: Matti Piirimaa esinemas Rakvere Reaalgümnaasiumi 40. juubelil

Aprill 2013

Lisa 4: Matti Piirimaa oma portreega

Maali autor: Kaljo Polli (1989)